

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jasna Kos

Različne sile – različni protokoli?

Primerjava protokolov oboroženih sil v Združenih državah Amerike

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jasna Kos

Mentor: doc. dr. Boštjan Udovič

Različne sile – različni protokoli?
Primerjava protokolov oboroženih sil v Združenih državah Amerike

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

ZAHVALA

Ob zaključku magistrskega študija bi se rada zahvalila predvsem staršem, bratu in Mateju, za vso pomoč, podporo in vzpodbudo v času izobraževanja ter Erazmu in Eli, ki sta potrpežljivo čakala, da bom 100 % mama.

Iskreno hvala tudi mentorju, doc. dr. Udovič Boštjanu, ki me je sprejel in mi pomagal pri pisanju magistrskega dela.

Različne sile – različni protokoli? Primerjava protokolov oboroženih sil v Združenih državah Amerike.

Oborožene sile ZDA (*U.S. Armed Forces*) so sestavljene iz petih komponent: kopenske vojske (*Army*), vojaškega letalstva (*Air forces*), vojaške mornarice (*Navy*), obalne straže (*Coast guard*) in korpusa mornariške pehote (*Marine corps*), vendar obalna straža ne spada pod Ministrstvo za obrambo, ampak v oddelek za domovinsko varnost (*Department of homeland security*), kar je razlog, da v nalogi ni podrobne analize te veje. Naloga predstavlja analizo protokolov oboroženih sil ZDA. V nalogi sem najprej razdelala zgodovino diplomacije in protokola, protokolarna pravila nasploh, temu pa sledi analiza protokolov ter ceremonialov vsake oborožene sile posebej. Skušala sem ugotoviti, ali so dejanske razlike med njimi tudi v praksi oz. če se pravilniki ponavljajo. Glede na to, da je sistem v ZDA drugačen kot pri nas, sem primerjala tudi protokol oboroženih sil RS z ameriškim, vendar je zadeva težko primerljiva zaradi obsega obrambnih mehanizmov ter same strukture. Analiza odkriva nekatere razlike med protokolarnimi pravili oboroženih sil, ki so predvsem rezultat različnih tradicij in navad. Pokazale so se v nazivih, uniformah, prednostnem vrstem redu in nekaterih dogodkih. V primerjavi med protokoli sil ZDA in obrambnim protokolom RS sem ugotovila, da so razlike predvsem organizacijske narave in zopet rezultat različnih navad ter kulture.

Ključne besede: protokol, mornarica, korpus mornariške pehote, vojska, zračne sile.

Different forces – different protocol rules? Comparison of protocol rules of US Armed Forces.

U.S. Armed Forces are composed from five branches: Continental Army, Air Forces, Navy, Coast Guard and Marine Corps. Coast Guard is not under the Department of Defense, it is under the Department of homeland security. That is the reason why the analysis of Coast Guard is not included into this master paper. Master paper represents the analysis of US Armed forces protocol rules. In my master's thesis I have examined history of diplomacy and protocol, protocol rules in general, followed by analysis of the protocol and ceremonial rules of each force separately. By analyzing I try to find differences between them in practice and if the regulations are repeated. Regarding that the system in the US is different and because of differences in mechanism and the structure it was hard to compare Slovenian and US protocol structure of the Armed forces protocol rules. The analysis represents some differences which are the result of different customs and traditions. They are shown in titles, uniforms, precedence list and some ceremonial events. I realized that differences between Slovenian army protocol and US armed forces protocol are organizational and the result of different cultures and traditions.

Keywords: protocol, Navy, Marine Corps, Army, Air Forces.

Kazalo

1 UVOD.....	8
2 METODOLOŠKA IZHODIŠČA.....	9
2.1 Opredelitev raziskovalnega vprašanja.....	9
2.2 Metodologija in struktura	9
3 DIPLOMACIJA IN PROTOKOL V ZGODOVINI.....	10
3.1 RAZVOJ DIPLOMACIJE IN PROTOKOLA PRED NAŠIM ŠTETJEM	12
3.2 RAZVOJ DIPLOMACIJE IN PROTOKOLA V ČASU ANTIČNIH IN SREDNJEVEŠKIH ZAČASNIH DIPLOMATSKIH MISIJ	12
3.2.1 DIPLOMACIJA IN PROTOKOL ANTIČNE GRČIJE.....	12
3.2.2 DIPLOMACIJA IN PROTOKOL ANTIČNEGA RIMA	13
3.2.3 DIPLOMACIJA IN PROTOKOL SREDNJEGA VEKA.....	14
3.2.1.1 Diplomacija in protokol Bizanca	14
3.2.1.2 Razvoj diplomacije in protokola v času Francije in italijanskih mestnih držav	15
3.2 RAZVOJ DIPLOMACIJE IN PROTOKOLA MED ZAČASNIMI IN STALNIMI DIPLOMATSKIMI MISIJAMI.....	17
3.3 RAZVOJ DIPLOMACIJE IN PROTOKOLA V ČASU STALNIH DIPLOMATSKIH MISIJ..	17
3.3.1 DIPLOMACIJA IN PROTOKOL PO VESTFALSKEM MIROVNEM KONGRESU	17
3.3.2 OBDOBJE »KLASIČNE DIPLOMACIJE«	18
3.4 RAZVOJ DIPLOMACIJE IN PROTOKOLA PO POJAVU ORGANIZIRANE MEDNARODNE SKUPNOSTI	19
3.5.1 POSTMODERNA DIPLOMACIJA IN PROTOKOL	21
4 PODROČJA DIPLOMATKEGA PROTOKOLA	22
4.1 PRIVILEGIJI IN IMUNITETE.....	22
4.1.1 Privilegiji in imunitete diplomatske misije	23
4.1.2 Privilegiji in imunitete diplomatskega osebja	23
4.1.3 Privilegiji in imunitete diplomatskega agenta.....	24
4.2 SODNA IMUNITETA DIPLOMATSKIH PREDSTAVIKOV	24
4.3 PREDNOSTNI VRSTNI RED.....	25
4.3.1 Individualni prednostni vrstni red znotraj posamezne diplomatske misije	26
4.3.2 Prednostni vrstni red med vodji diplomatskih misij	26
4.3.3 Prednostni vrstni red znotraj diplomatskega zbora.....	27
4.3.4 Prednostni vrstni red znotraj države sprejemnice.....	28
4.3.5 Sedežni prednostni vrstni red.....	28

4.4 DIPLOMATSKA KORESPONDENCA.....	29
4.4.1 Verbalna korespondenca	29
4.4.2 Pisna korespondenca.....	30
4.4.2.1 Uradna korespondenca	30
4.4.2.2 Poluradna korespondenca	30
4.4.2.3 Osebna korespondenca	30
4.5 DIPLOMATSKI CEREMONIAL	31
4.5.1 ZASTAVA.....	31
4.5.2 ŽALOVANJE	32
4.5.3 OBLAČENJE.....	32
4.5.4 DRUŽABNI DOGODKI.....	33
4.5.5 URADNA SREČANJA	33
4.5.6 DARILA.....	34
4.5.7 TITULE IN NASLAVLJANJE.....	34
5 PROTOKOL IN CEREMONIAL OBOROŽENIH SIL ZDA.....	35
5.1 PROTOKOL KOPENSKE VOJSKE.....	37
5.1.1 ČASTNA STRAŽA.....	41
5.2 PROTOKOL KORPUSA MORNARIŠKE PEHOTE	42
5.2.1 ČASTNA STRAŽA KORPUSA MORNARIŠKE PEHOTE.....	46
5.3 PROTOKOL VOJAŠKE MORNARICE	46
5.3.1 ČASTNA STRAŽA VOJAŠKE MORNARICE.....	54
5.4 PROTOKOL VOJAŠKEGA LETALSTVA – ZRAČNIH SIL	54
5.4.1 ČASTNA STRAŽA VOJAŠKEGA LETALSTVA	58
6 PROTOKOL OBOROŽENIH SIL REPUBLIKE SLOVENIJE – SLOVENSKE VOJSKE.....	58
7 PRIMERJAVA PROTOKOLOV.....	62
8 ZAKLJUČEK.....	67
9 LITERATURA	70
PRILOGA A: MARINE CORPS ORDER 47.....	77

POGOSTO UPORABLJENE KRATICE

DKDO – Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih

EPROT – Enota za protokol

MZO – Ministrstvo za obrambo

MZZ – Ministrstvo za zunanje zadeve

RS – Republika Slovenija

SV – Slovenska Vojska

US – United States

ZDA – Združene Države Amerike

1 UVOD

Protokol, kot prvi pomemben element moje magistrske naloge, in diplomacija že od nekdaj korakata skupaj skozi zgodovino. Brez protokolarnih pravil in upoštevanja slednjih, diplomatski odnosi ne morejo stremeti k uspehu. Za vsakim dogodkom stoji skupina ljudi, organizacija protokola posamezne države, ki skrbi, da vse poteka nemoteno in v skladu s pravilniki, ozirajoč se na tradicijo in navade vseh sodelujočih.

Drugi element so oborožene sile ZDA. Ameriška vojska, marinci, mornarica in zračne sile so veje znotraj oddelka za obrambo ZDA (*Department of Defense*). Med oborožene sile spada tudi obalna straža, ki pa ni del oddelka za obrambo, zato tudi ne bo ključni predmet te naloge. Oborožene sile so organizacija z 1.301.300 aktivnimi člani in 811.000 člani na rezervi. Ogromno »podjetje« s toliko člani, kot ima RS prebivalcev. Drugi pol primerjave so oborožene sile RS ali SV, ki s 7.300 aktivnimi člani in 1.500 rezervnimi člani po pogodbi težko konkurira Ameriki v številkah, definitivno pa častno ter uspešno brani in zastopa našo državo.

V magistrski nalogi bom iskala vzporednice, povezave med protokolom, ceremonialom in oboroženimi silami. Na eni strani eleganca protokola, na drugi strani strogost in grobost sil so me navdihnili, da sem poskušala vzpostaviti vzporednice, najti povezave med njimi in analizirati pravila v vsaki sili posebej. Ali za oborožene sile ZDA obstajajo enotni kodeksi, ali ima vsaka sila drugačna protokolarna in ceremonialna pravila? Na ta vprašanja bom skušala odgovoriti v svoji magistrski nalogi. V Sloveniji je stvar precej enostavna, saj smo majhna država z enotno službo za protokol, kjer protokolarna služba in MZO tesno in odlično sodelujeta, kar izraža tudi izročena Velika plaketa s strani MZO Protokolu RS maja 2017 (Protokol Republike Slovenije 2017). Naše sile nimajo takega obsega kot ameriške in nimajo tako velikega nabora nalog, za katere skrbijo, predvsem zaradi teritorialne kapacitete.

Protokol oboroženih sil ZDA sem si izbrala predvsem zaradi zanimanja za protokol nasploh, ter zaradi radovednosti, kako so zadeve urejene v ZDA. Poleg tega pri nas ne obstaja nobena podobna analiza, pa tudi v ZDA in na spletu je malo dokumentov, ki bi bili skupni vsem silam in bi razglabljali o podobnostih in razlikah med silami s področja diplomatskega protokola in ceremoniala. Razlike so že na videz očitne, tj. tiste, ki so rezultat zgodovinskih dogodkov ter različnih kultur in tradicij, pa naj si bo v ZDA ali RS, kar bomo videli v nadaljevanju.

2 METODOLOŠKA IZHODIŠČA

2.1 Opredelitev raziskovalnega vprašanja

Osrednji predmet proučevanja so protokoli ter ceremoniali oboroženih sil ZDA. Osredotočila sem se na zgodovino protokola in z njim povezane diplomacije, na splošna protokolarna pravila, ki so mi bila podlaga za analizo protokolov posameznih sil ter umestitev protokola RS v oborožene sile RS. Cilj mojega raziskovanja je ugotoviti, ali so protokolarna pravila v ZDA za vse oborožene sile enaka, ali obstajajo odstopanja in katera so, saj so se že v grobi analizi pokazale razlike v rangih in naslavljanju članov oboroženih sil, uniformah in protokolarnih dogodkih, ki zaznamujejo sile in življenje člana oboroženih sil.

Na osnovi literature in podatkov sem oblikovala sledeča raziskovalna vprašanja:

- Kje se protokoli Kopenske vojske ZDA, protokol Vojne mornarice ZDA, protokol Vojnega letalstva ZDA in Korpusa mornariške pehote ZDA razlikujejo med seboj?
- Kako je obrambni protokol umeščen v diplomacijo Slovenije?
- Ali bi bilo smiselno tudi v Sloveniji ločiti državni in obrambni protokol?

Odgovore na prvo in drugo raziskovalno vprašanje bom iskala v tretjem poglavju, kjer so opisane oborožene sile ZDA ter RS, njihova protokolarna pravila in ceremonijali. Podlaga bodo splošna protokolarna pravila, ki so del drugega poglavja. Odgovor na zadnje raziskovalno vprašanje pa bom interpretirala v zaključku, ko bom skušala oceniti smiselnost vpeljave ločenih protokolarnih služb RS tudi v praksi.

2.2 Metodologija in struktura

Magistrska naloga je strukturirana iz dveh delov. Prvi del (tretje in četrto poglavje) je konceptualni in temelji na obstoječih dejstvih, drugi del (peto, šesto in sedmo poglavje) pa je analitične narave. V nalogi sem uporabila kvalitativno raziskovanje, ki zajema interpretiranje zgodovinskih in kulturnih dejstev ter razvijanje teorij (Ragin 2007, 97). Analiza relevantnih virov in literature, ki temelji na akademski in strokovni literaturi, literaturi dostopni v spletnih bazah in knjižnicah, dokumenti oboroženih sil in institucij ipd., predstavlja najpomembnejšo metodo mojega raziskovanja.

Prvi dve poglavji sta uvod in metodološki okvir, ki bralcu predstavita grobi okvir magistrskega dela ter predmet proučevanja. Sledi tretje poglavje, kjer so opisana zgodovinska dejstva v razvoju diplomacije in protokola. Z zgodovinskimi dejstvi sem poskušala pridobiti temeljno znanje za interpretacijo razvoja protokolarnih pravil, ki so del četrtega poglavja. Peto poglavje je posvečeno oboroženim silam ZDA, šesto pa oboroženim silam RS ter njihovim protokolarnim pravilom, ki sem jih pridobila z analizo in interpretacijo virov.

Deskriptivni metodi v petem in šestem poglavju sledi analiza v sedmem poglavju, kjer se osredotočam na kvalitativni pristop in na proučevanje raznolikosti. Kvalitativni pristop sem uporabila pri iskanju podobnosti, saj poudarja tisto, kar je skupnega, in se osredotoča na podobnosti med posameznimi primeri (Ragin 2007, 118), primerjalno raziskovanje pa v iskanju razlik med protokoli. V tem delu je vidna glavna metoda raziskovanja, in sicer analiza sekundarnih virov, s katero povzemam ključne ugotovitve in iščem odgovore na zastavljena raziskovalna vprašanja.

V zaključku bralcu ponudim odgovore na zastavljena vprašanja, povzamem ključne ugotovitve in se dotaknem morebitne delitve protokola RS v praksi.

3 DIPLOMACIJA IN PROTOKOL V ZGODOVINI

Umestitev pojmov diplomacije in protokola v zgodovino je za njuno razumevanje ključnega pomena.

Obstaja precej razlag, kaj diplomacija sploh je. Besedo »diplomacija« lahko razlagamo kot sinonim za zunanjo politiko, kot pogajanja, bolj specifično pa predstavlja proces oz. orodje za pogajanja. Lahko je kot veja zunanje politike ali pa kot veščina v mednarodnih pogajanjih, opredeljuje Nicolson (Nicolson 1988, 3–4) ter ob svoji razlagi navede definicijo iz slovarja *Oxford English Dictionary*: *Diplomacy is the management of interational relations by negotiation; the method by which these relations are ajusted and managed by ambassadors and envoys; the business or art of the diplomats* (Nicholson 1988, 4–5). Satow (1979, 3) jo opredeli kot miroljubno opravljanje posla med državami, medtem ko jo Bohte in Sancinova (2006, 25–26) razdelata na dva načina. V širšem smislu, kjer se uporablja kot sinonim za zunanjo politiko in dejavnost neke države v mednarodnih odnosih, lahko kot nek takt, pozornost, vljudnost ali olika, ali pa iz negativnega vidika kot dvoličnost, neiskrenost, zvitost, tretji vidik označuje spretnost, obvladovanje znanja in metod te dejavnosti v mednarodni

politiki, četrti vidik pa predstavlja diplomacijo kot poklic, kariero in zajema vse funkcije diplomata.

Če preidemo iz metodološkega okvirja v zgodovinski, ne moremo mimo Homerjevega obdobja, kjer so bili v pogajanjih prisotni akreditirani poslaniki, diplomacija je prevzemala funkcijo upravljanja dvora, skrbela je za red na skupščinah in za opravljanje nekaterih verskih obredov (Nicholson 1988, 7). Prvi stiki med plemeni, družbami in kasneje državami so prve diplomatske dejavnosti, če kot take štejemo tudi pošiljanje sla s sporočilom in pogajanja. Kot taka je diplomatska dejavnost precej stara (Vukadinović 1994, 17).

Med boljšimi definicijami diplomacije pa je tudi ta, da diplomacija v teoriji ni preprosta. Le s spoštovanjem in dostojanstvom do sosednjih držav lahko pridemo skozi trenja in mostove naših razdvajanj. V realnosti so kot posebna umetnost in predpogoj za njeno uspešnost tudi disciplina, strpnost, kultura in obvladovanje pravil, bolj poznanih kot diplomatski protokol (William Jefferson Clinton v French 2010, xiii). McCaffree in Innis (2002, 1) pa dopolnjujeta protokol kot sklop pravil lepega vedenja v uradnem življenju in ceremonialih vlad ter njihovih predstavnikov.

Pa vendar je potrebno biti previden, saj protokol niso le lepa oblačila in prijazni pozdravi. Protokol je, kot že omenjeno, stalni spemljevalec diplomacije, kjer so določena pravila, ki se navezujejo na uradne zadeve, neizogibna. Po navedbah Benedettijeve je beseda protokol v Slovenskem etimološkem slovarju razložena kot tujka, ki je privzeta iz nemškega jezika (*das Protokoll*). Pomeni uradni zapisnik pravil o medsebojnih stikih državnikov, privzeta pa je iz latinske besede *protocollum* (zapisnik o pogajanjih), ta pa iz poznogrške besede *Prōtokollon*, ki pomeni list s podatki o njegovem nastanku, nalepljen na papirusu, dobessedno *spredaj nalepljeno*. *Prōtokollon* je zložeka iz gr. *Prōtos* – prvi, sprednji in izpeljanke iz *kolla* – lepilo (Benedetti 2009, 56).

V grobem lahko rečemo, da je v razvoju zgodovine pomembnih pet mejnikov, ki so zelo vplivali na nadaljni razvoj diplomacije in diplomatske prakse. Med slednjimi so, po navedbah Jazbeca (2009, 49), obdobje grških mestnih držav, ko se diplomacija ukvarja predvsem z vprašanji vojne in miru, obdobje srednjeveških italijanskih mestnih držav, kjer je pomembna trgovinska dejavnost in zaščita interesov oz. konzularna dejavnost, v sredini 19. stoletja se pojavijo prve predhodnice današnjih mednarodnih organizacij, nastanek Društva narodov (1920), kjer je pomembno vprašanje vojne in miru, ter nastanek Organizacije združenih narodov (1945), ko se združijo vsa predhodno pereča vprašanja, ki so bila del diplomatske

obravnave. Prišli pa smo do te točke (Jazbec 2009, 46), da lahko poenostavimo in rečemo, da je diplomacija takšna, da čim bolj služi svojemu namenu. Vse mejnike in spremljevalne dogodke bom razdelala v nadaljevanju.

3.1 RAZVOJ DIPLOMACIJE IN PROTOKOLA PRED NAŠIM ŠTETJEM

Prve zametke protokola oz. dejavnosti, ki jo kasneje lahko povežemo s protokolom, najdemo že daleč v zgodovini. Na ostankih zidov Persepolisa¹ so vidni skulpturni reliefi, ki prikazujejo prednostni vrstni red na sodišču na Cipru, pred več kot 2500 leti in že pri egipčanih najdemo pogodbo med faraonom Ramzesom II. in hetitskim kraljem Haturšilom II. iz l. 1278 pr. n. št., kjer je razvidno, da sta si državi Egipt in Asirija že izmenjevali odposlance. Poslanci so že uživali različne privilegije, predvsem nedotakljivost, ki je bila po njihovem mnenju ¹nujna za uspešno opravljanje nalog. Iz 4. stol. pr. n. št. so znani Indijski zakoni *Manu*, ki vključujejo predpise o ravnanju s poslanci (Benedetti 2009, 65). Zametki strogih pravil in ravnanja ob ustoličenju in smrti egiptovskih faraonov, so ohranjeni tudi v grobnicah v Egiptu (McCaffree in Innis 1997, x-xii).

3.2 RAZVOJ DIPLOMACIJE IN PROTOKOLA V ČASU ANTIČNIH IN SREDNJEVEŠKIH ZAČASNIH DIPLOMATSKIH MISIJ

Jazbec (2009, 31) umešča nastanek diplomacije v obdobje plemenskih skupnosti, ki so med seboj že bile sposobne izvajati bojno komunikacijo (spopadi za prevlado in preživetje) ter pogajanja in dogovore (o delitvi ozemlja, plena). V tem obdobju so bila posamezna plemena sposobna vzpostaviti organizirane odnose med seboj ter razviti komunikacijo in urejanje odprtih vprašanj, kar označujemo za pojav in začetek diplomacije.

3.2.1 DIPLOMACIJA IN PROTOKOL ANTIČNE GRČIJE

Sistem grške enakosti mestnih držav in multilaterizma je bil idealen za razvoj diplomatskih odnosov. Diplomatska dejavnost grških mestnih držav je temeljila na dobrih odnosih ter gostoljubju, kar je odposlance gnalo k prizadevanju uveljavitve svojih interesov in s tem k čim hitrejšemu razvoju. Na ta način so nastali prvi temelji zvez, sporazumov, konvencij, mirovnih pogodb, arbitraž pa je predstavljala najbolj priljubljen način reševanja sporov med državami, navaja Vukadinović (1995, 17). Že takrat je bil sistem odposlancev razvit in spoštovan.

¹ Persepolis je bilo staro perzijsko mesto, poznano kot ceremonialno v času druge iranske dinastije.

Nicolson (1988, 5) navaja, da so bili v 16. stoletju prvi diplomatski predstavniki »angelik«, poimenuje jih »*angeloi*«, ki so služili kot sli med nebese in zemljo. Natančneje prve predstavnike razdelata Hamilton in Langhorne (1995, 9–10), ki jih razdelita kot: *angelos*, *keryx* (predstavljata starejšega sla, ki je opravljal kratke ter specifične misije, oz. kot odposlanca ene mestne države v drugi) ter *proxenos* (rezident druge države z neformalno funkcijo, katerega lahko danes enačimo s častnim konzulom). Grki so v tem času že poznali spravo, poravnavo sporov ali pomiritev (*diallage*), začasno lokalno premirje (*syntaxis*), dogovor ali pogodbo (*homologia*), konvencijo (*syntheke*), zavezništvo (*syllachua*), trgovske pogodbe (*symbolon*) in svečano razglasitev premirja (*sponde*) (Benko 2000, 25). Grške mestne države so že od šestega stoletja naprej izbrale najboljše govornike za svoje ambasadorje. V času Tukidida, starogrškega zgodovinarja leta 432 p. n. št. se je že pojavilo vprašanje prednostenga vrstnega reda na konferenci v Šparti in lahko rečemo, da Grki že od 5. stoletja naprej razvijajo sistem stalnih diplomatskih odnosov (Nicholson 1988, 5). Predstavniki polisov so bili med seboj enakopravni, kasneje pa so začeli zbirati *arhistarešino*, ki je bil predstavnik poslaniškega osebja, navaja Potemkin (1947, 26). Če poskusimo njegove naloge primerjati z nalogami današnjega diplomatskega osebja, lahko rečemo, da danes nosi to vlogo vodja misije. Že v antični Grčiji so se do diplomatskih predstavnikov gostitelji vedli spoštljivo, jih svečano sprejeli, jih obdarovali (Potemkin 1947, 27).

3.2.2 DIPLOMACIJA IN PROTOKOL ANTIČNEGA RIMA

Kot lahko razberemo iz virov (Vukadinović 1995, 18 in Nicolson 1988, 9–11), je Rimski vrh namerno zaustavljal razvoj diplomacije s tem, ko se niso zmenili za dogajanje zunaj Rima, ignorirali so odposlance drugih dežel. Poleg tega po navedbi nekaterih avtorjev (Hamilton in Langhorne 1995 in Benko 2000) antični Rim ni veliko prispeval k razvoju diplomacije prav zaradi zanemarjanja dogajanja zunaj Rima. Po drugi strani pa so skrbeli za lasten razvoj in uspeh, s tem ko so odposlance in nuncije pošiljali v osvojene dežele, kjer so nabirali potrebne informacije za uspeh. Odposlanstva so bila le občasna, kot diplomatski predstavnik pa se je uveljavil *fetiales*, katerega naloga je bila skrb za spoštovanje dobrih navad v mednarodnih odnosih (Vukadinović 1995, 18). *Feciali* so ob napovedi vojn odobrili posebno komisijo, ki jo je vodil *sveti oče*. Poleg tega sta proces nič kaj enostavnega podpisovanja mirovnih pogodb in napovedi vojn spremljala protokol in ceremonial. Rim je imel v tistem času (4. in 3. stoletje pr. n. št.) že razvita poslanstva, ki so se delila na legacije (*legitationes*), poslanike legate (*legati*), oratorje (*orates*) ter glasnike (*caduceatores*) (Potemkin 1947, 47–8), ne smemo pa mimo dejstva, da so Rimljani izpopolnili in do potankosti razvili pravila o nedotakljivosti

tujega poslanika (Bohte in Sancin, 2006, 44). Potemkin (1947, 46–47) razlaga, da je bilo napovedovanje vojn in sklepanje miru zapletena ter večplastna zadeva, katero so spremljale različne ceremonije. Že v Rimu so poznali občaj obdarovanja odposlanikov, tuji odposlaniki, ki so prihajali v Rim, pa so s seboj nosili izredno bogata darila, največkrat z zlatim ali srebrnim pridihom. Potegnemo lahko vzporednice z današnjim protokolom, ko visokemu predstavniku nudimo največje ugodje, ga spremljamo in mu izkazujemo pozornost. Tako je po navedbah Potemkina (1947, 49–50) bilo tudi v antičnem Rimu, ko so poslanikom med bivanjem v Italiji nudili vso pozornost, najlepše nastanitve, vabljeni so bili na praznovanja, gledališke predstave in jim odlikovali najlepša častna mesta.

3.2.3 DIPLOMACIJA IN PROTOKOL SREDNJEGA VEKA

Na diplomacijo srednjega veka mečejo senco fevdalno-tlačanski odnosi, ki so predstavljali v splošnem naprednejši sistem v primerjavi s suženjskim redom starega veka. Diplomacija barbarskih držav je po navedbah Potemkina (1947, 78) nosila pečat primitivnosti novih političnih tvorb zgodnjega srednjega veka. Naloga ceremoniala v srednjem veku je bila po navedbah Roosena (v Roosen 1980, 462) nakazovanje pomembnosti monarha in države. Poudarjali so avtoriteto, položaj in legitimnost. V času srednjega veka je veljal prednostni vrstni red, ki ga je postavil italijanski rimskokatoliški papež Julij II. Leta 1504 je sprejel pravilnik o prednosti, ki je bil sestavljen iz dveh delov: *Ordo Regum Cgristianorum* (namenjen cesarjem in kraljem) ter *Ordo Decum* (namenjen drugim vladarjem). Pravilnik je na prvo mesto postavljaval rimsko-nemškega cesarja, na drugo pa francoskega ter nato španskega, kar je zanetilo velik spor med Šanijo in Francijo (Benedetti 2009, 67).

3.2.1.1 Diplomacija in protokol Bizanca

Pravila protokola in ceremoniala so bila v času Bizanca prilagojena funkciji vladarja, ki je imel edini pravico podeljevanja naslovov in časti drugim državnikom (Bohte in Sancin 2006, 45). Bizanc pa je za razvoj diplomacije pomemben tudi zato, ker razširi naloge odposlancev na t. i. vohune. Odposlanci niso več samo prenašali sporočil, ampak so bili poročevalci, zaradi česar danes diplomacijo pogosto enačijo z vohunstvom (Vukadinović 1995, 18–19). Diplomatski predstavniki so bili pod strogim nadzorom, saj so imeli omejeno svobodo gibanja in opazovanja, prepovedani so bili kakršnikoli stiki ter razgovori (Bohte in Sancin 2006, 46). Obdobje Bizanca nam da tudi pomemben temelj za protokol, in sicer knjigo iz 10. stoletja z naslovom *Knjiga ceremonij (Book of ceremonies)*, katere avtor je bil cesar Konstantin VII. in kjer so ohranjeni ter dokumentirani dvorni rituali, posebni protokoli ob manj svečanih

priložnostih, natančno določena pravila procesij dvora (Cameron 1992, 111–112). *Knjiga ceremonij* opisuje pravila o obeleževanju praznikov in opis procesij. Narekovala naj bi celo način potovanja do cerkva, kodeks oblačil, hrane ter sezname prisotnih. Z brezhibnimi pravili, protokolom in ceremonialom je Bizanc postal osrednja diplomatska prestolnica tistega obdobja. Videz Bizanca kot suverenega akterja v mednarodnih odnosih, naj bi Bizantinska diplomacija ustvarila s pomočjo zvijač, spletk in pretkanostjo (Žnidaršič, 2013, 55). Knjižica navodil, ki so opredeljevala način obnašanja bizantinskih poslanikov na tujih dvorih, je bila del natančno dodelanega ceremoniala, poleg katerega je bil izdelan tudi natančen seznam prednostnega vrstnega reda njihovih državnikov in tujih diplomatskih predstavnikov (Cameron 1992, 123). Gibbon (2008, 517) med drugim pravi, da je bil seznam zaradi omembe nekaterih kraljestev oblikovan že v prvih letih 10. stoletja in je bil kot priloga vključen že v knjigo Konstantina VII, kateri predvideva sprejem gostov na cesarskih banketih in sedežni red gostov glede na njihov položaj v cesarski hierarhiji. Deli knjige, ki so ohranjeni, so razdeljeni na štiri dele: uvodni del vsebuje kratek pregled vseh državnih in dvornih uradnikov Bizantinskega cesarstva (Gibbon 2008, 14–15)², drugi in tretji del navajata vrstni red za sprejem državnih uradnikov na državnih slovesnostih in banketih, četrti del, ki je vsebinsko najobsežnejši, opredeljuje organizacijo slovesnosti in državnih proslav ter opisuje vlogo uradnika, ki je zadolžen za protokolarne zadeve in organizacijo. Priloga knjige, ki vsebuje seznam različnih cerkvenih dostojanstvenikov in hierarhijo med njimi v primeru državnih slovesnosti ima večji pomen, kot poglavja sama (prav tam).

Tudi v Otomanskem cesarstvu sta se protokol in ceremonial precej razvila. Ob torkih so bili svečani sprejemi pri sultanu, ob obisku so bili bogati darovi praksa. Poleg tega so že bila določena pravila oblačenja na sprejemih, določeni govorci, poznali so že odpoklicna pisma (*ricredenziale*) (Bohte in Sancin 2006, 46–47).

3.2.1.2 Razvoj diplomacije in protokola v času Francije in italijanskih mestnih držav

² Razdeljeni so v 5 razredov: razred za »bradate moške«, kar pomeni starešine bizantinske cesarske družbe, razred za visoke državne uradnike, razred za nižje državne uradnike po uradih in ministrstvih, razred za evnuhe in razred za visoke državne uradnike (Gibbon 2008, 14–15).

Večina avtorjev (Bohte in Sancin 2006; Vukadinović 1995; Nicholson 1988) Francije ne posebej povezujejo z razvojem diplomacije v obdobju srednjega veka. Potemkin (1947, 147) pa poudari, da je Ludvik XI. poskrbel za prenos vodenja diplomatskih poslov z monarhov na državo, kar so povzele potem tudi ostale evropske države.

Zapletenost in kompleksnost pravil ceremoniala ter etiket nakazuje tudi odločitev francoskega kralja Henrika III.. Leta 1585 je ustanovil sužbo uvajalcev veleposlanikov in tujih princev ter službo velikega mojstra ceremoniala. Desna roka uvajalca je bil sekretar za vodenje (Benedetti 2009, 66).

Italijanske mestne države so s trgovinsko silo premaknile dogajanje ne le na področju diplomacije, temveč, kot bomo videli v nadaljevanju, tudi na področju protokola. Zaradi trgovinskih potreb (poročanje o razmerah, trgih in možnostih) odposlanci niso bili več le občasni, ampak so postali stalnica. Poznali so že določena pravila za veleposlanike, med katerimi so starost nad 38 let, poverilno pismo in navodila za opravljanje tega poklica (Vukadinović 1995, 19). Že v 13. stoletju se pojavijo prvi beneški konzulati, ki so se imenovali *bajoli*. Poslaniki so morali ob koncu svoje misije pisno poročati senatu o svojih vtisih, razmišljanjih, med samo misijo pa so v domovino pošiljali redna poročila (*dispacci*) o aktualnih zadevah. Že takrat je poslanik s seboj peljal svojo ekipo, ki so jo sestavljali tajnik, kuhar, sluga in nekaj sodelavcev, spremstvo soproge pa je bilo zaradi bojazni pred razkritjem skrivnosti strogo prepovedano (Bohte in Sancin 2006, 49 in Vukadinović 1995, 19).

Lahko bi tudi rekli, da je ustanovitev prve stalne misije iz leta 1455 v Genovi (ustanovil jo je milanski vojvoda Francesco Sforza) temeljni korak za razvoj diplomacije in protokola. Tudi Raoul Genet v svojem delu opisuje prve zametke protokola v 15. stoletju ob obisku pri veleposlaniku. V primeru posebnega sprejema, kjer so bili povabljeni tudi drugi gostje, ki niso bili seznanjeni s protokolarnim obnašanjem, so zaposlili uslužbence, ki so neveščim pomagali, da so se pravilno vedli, tako da je lahko sprejem potekal brez večjih napak (Benedetti 2009, 65–66).

3.2 RAZVOJ DIPLOMACIJE IN PROTOKOLA MED ZAČASNIMI IN STALNIMI DIPLOMATSKIMI MISIJAMI

Da velja 15. stoletje kot začetek stalnih diplomatskih misij, so si enotni vsi avtorji, se pa mnenja o kraju nastanka delijo. Eni za to označujejo Francijo in Ludvika XI., drugi se nagibajo v Vatikan, kjer so imeli stalne papeževe odposlance na bizantinskem dvoru, imenovane *apokrisarji* (Bohte in Sancin 2006, 51). Pa vendar lahko rečemo, da je vladavina Ludvika XI. izpopolnila dvorno diplomacijo ter posledično tudi pravila protokola in ceremoniala, kar Bohte in Sancinova (2006, 52) označita kot spremljevalne rekvizite stalne diplomacije. Za odposlanike se v 16. stoletju že uporablja izraz ambasador, papeža pa se naslavlja z nuncijem. Tajniki so bili na pogovorih prisotni, saj so imeli funkcijo šifriranja sporočil, skrbeli so za korespondenco ter prevajanja. Kot navajata Hamilton in Langhorne (1995, 33), sta leta 1455 bili prisotni dve obliki diplomatske misije. Italijani, natančneje milanski vojvoda Francesco Sforza, je tega leta v Genovo poslal prvega stalnega odposlanca, medtem ko so drugje še vedno obstajala veleposlaništva *ad hoc*.

3.3 RAZVOJ DIPLOMACIJE IN PROTOKOLA V ČASU STALNIH DIPLOMATSKIH MISIJ

3.3.1 DIPLOMACIJA IN PROTOKOL PO VESTFALSKEM MIROVNEM KONGRESU

Pravilnik, ki je opredelil naloge uvajalca in mojstra ceremonij, je bil na francoskem dvoru sprejet leta 1643. Uvajalec je bil odgovoren za diplomatski zbor (prednostni vrstni red diplomatskih predstavnikov, priprava prihoda in sprejema tujega veleposlanika), mojster ceremonij pa za ceremonial. Gradiva, s katerim bi si uvajalec lahko pomagal, do takrat ni bilo. Je pa De Verneuil (uvajalec, ki je služboval med 1736 in 1757) vodil natančni dnevnik pravil vedenja, ki je služil sekretarjem. Ta dnevnik služi kot prvi zapis o diplomatskem protokolu (Benedetti 2009, 66–67).

17. stoletje je zaradi vedno večjih potreb po komunikaciji prineslo tudi ustaljeno prakso stalnih diplomatskih predstavništev, ne le organov *ad hoc*, navaja Lipužič (2008, 13), ki ne poudari le pomena vestfalskega mirovnega kongresa³, temveč tudi pomen diplomatske

³ Vestfalski sporazum predstavlja konec ene izmed najhujših srednjeveških vojn v Nemčiji. Izviro je to politična in verska vojna, po letu 1635 pa tudi vojna za vpliv med Francijo in Španijo, v kateri sodelujejo tudi druge države. Vojna se konča s podpisom dveh sporazumov (14. oktobra v Osnabrücku in 24. oktobra 1648 v Münstru), ki skupaj tvorita t. i. vestfalski sporazum (Simoniti 1995, 16).

revolucije. Vestfalski mirovni kongres iz leta 1648, za uskladitev katerega so potrebovali kar 7 let, nam ne prinese le miru v od vojske utrujeni Evropi, pač pa je pomemben tudi za razvoj diplomacije in mednarodnih odnosov. Težava pri vestfalskem sporazumu je bila protokolarne narave, saj je bilo prednostni vrstni red (težave so povzročali predvsem Francozi in Švedi) zelo težko uskladiti. Poleg tega pa se niso mogli dogovoriti o uporabi jezika v poročilih predsedniku (uporaba latinščine ali francoščine) (Hamilton in Langhorne, 1995, 80–83).

Leta 1700 je bil ob podpisu na kongresu v Sremskih Karlovcih zgrajen paviljon, ki je preprečil morebitne spore pri prednostnem vrstnem redu. Paviljon je imel toliko vrat, kolikor je bilo pogajalskih strani, navaja Simoniti (1995, 17), kar je pomenilo, da so vsi istočasno vstopili in se tako izognili morebitnim zapletom.

3.3.2 OBDOBJE »KLASIČNE DIPLOMACIJE«

Za obdobje klasične diplomacije označujemo čas po francoski revoluciji, ki je poleg ostalega dogajanja na evropskih tleh tudi sama pripomogla k zaviranju razvoja diplomacije in diplomatkega protokola. Po francoski revoluciji je po Evropi udrihal Napoleon, ki je dodobra zaznamoval politično dogajanje v začetku 19. stoletja. Takrat je evropska diplomacija že bila vzpostavljena, njena naloga pa je bila vzpostavitev razmer, primernih za ohranjanje miru (Vukadinović 1995, 26). Nicholson (1988, 36) navaja tri faktorje, ki so vplivali na spremembe političnega sistema v 19. stoletju, to so: vedno večji občutek skupnosti narodov, vedno večje zavedanje pomena javnega mnenja in napredek v komunikaciji.

Diplomacija se je v tem obdobju profesionalizirala. Ministrstva za zunanje zadeve so razširila svoje pristojnosti, število predstavništev v tujini se je povečalo, posledično pa se je povečalo tudi število zaposlenih (Simoniti 1994, 536). V večjih evropskih mestih je diplomatski zbor predstavljal pomemben del družbe, stavbe ambasad pa so bile razkošne in impresivne (Hamilton in Langhorne 1995, 90). Dunajski kongres⁴ leta 1815 je prinesel pomembna pravila s področja kodifikacije diplomatskih pravil. Simoniti (1994, 18–20) pravi, da je dunajski kongres ustvaril možnost za spremembe in povsem novo ureditev diplomatskih vprašanj. Na dunajskem kongresu je med drugim bil tudi sprejet Pravilnik o razredih in rangih diplomatskih predstavnikov, ki danes predstavlja temelj bilaterane diplomacije in je hkrati

⁴ Dunajski kongres je trajal od septembra 1814 do junija 1815. Naloga Avstrije, Prusije, Velike Britanije, Rusije in Francije (kot poraženka je sodelovala šele od januarja 1815) je bila vzpostaviti novo mednarodno ureditev (Simoniti 1994, 18).

mejniki v sodobnem razvoju diplomatskega prava. Pravilnik deli šefe misij v tri razrede: 1) ambasadorje in papeške nuncije ali papeške legats, 2) odposlance, ministre ali druge, ki so akreditirani pri vladarju ter 3) odpravnike poslov, akreditirane pri ministru za zunanje zadeve (Žnidaršič 2013, 29 in Simoniti 1994, 20). Sprejetje dunajskega pravilnika naj bi bilo po navedbah Simonitija (1994, 536–7) posledica spoznanja, da lahko zunanjo politiko najučinkoviteje izvajajo poklicni diplomati z ustrezno usposobljenostjo za to delo. Padla je tudi odločitev o tem, da imajo le predstavniki prvega razreda reprezentativen položaj, dogovorili so se o prednostnem vrstnem redu (*precedence*), ki je bil velikokrat jabolko spora med državami (Benedetti 2009, 68).

Kako je do dogovora o prednostnem vrstnem redu sploh prišlo? Leta 1814, ko so se voditelji zbrali za dunajsko konvencijo, naj bi se pojavilo vprašanje, kdo od njih naj prvi vstopi v dvorano in kako naj se posedejo. Da so se izognili morebitnim sporom in negotovanjem, so v dvorano vstopili sočasno skozi več vrat in se posedli za okroglo mizo. V kolikor ta zgodba drži, so morebitno nevšečnost preprečili nadvse domiselno in učinkovito, je bil pa ta dogodek povod, da se izdela prednostna lista, ki jo poznamo še danes (French 2010, 8). V obdobje klasične diplomacije spada tudi pomemben mejnik s področja protokola, saj francoski imperialni biro za potne liste (*Bureau Imperial des Passeports*) ustanovi oddelek za protokol (*Bureau de Protocol*), ki je postal avtonomen leta 1833 (Benedetti 2009, 67–68).

Benko (v Jazbec 2009, 37–38) kot temeljne značilnosti klasične diplomacije navede obstoj stalne organizacije in osebja ter stalnih diplomatskih misij v drugih državah, diplomatske misije so v večini opravljali karierni diplomati, naraščujoč pomen funkcije opazovanja, klasična diplomacija je produkt in hkrati izraz evropocentričnega videnja in temu odgovarjajoče prakse mednarodnih odnosov.

3.4 RAZVOJ DIPLOMACIJE IN PROTOKOLA PO POJAVU ORGANIZIRANE MEDNARODNE SKUPNOSTI

Obdobje novejšega razvoja diplomacije pogostokrat povezujemo z nastankom Društva narodov kot prve organizirane mednarodne skupnosti, navaja Žnidaršič (2013, 29–30) in poudarja, da kljub temu, da Društvo narodov ni bilo uspešno, predstavlja idejo in lekcijo za popravilo napak, ki so takrat nastale. V drugem poskusu uspešno ustanovijo Organizacijo zruženih narodov⁵, ki postane najpomembnejši forum diplomacije in to ostaja še danes.

⁵ Organizacija združenih narodov, v nadaljevanju OZN, je bila ustanovljena 26. oktobra 1945 v San Franciscu. Voditelji so želeli ustanoviti uspešnejšo in močnejšo mednarodno organizacijo, kot je bilo Društvo narodov.

Končna kodifikacija ter razvoj sodobnega diplomatskega prava sta bila po navedbah Bohte in Sancinove (2006, 55) izvršena z Dunajsko konvencijo o diplomatskih odnosih leta 1961, Dunajsko konvencijo o konzularnih odnosih leta 1963, s Konvencijo o specialnih misijah iz leta 1969, Konvencijo o preprečevanju in kaznovanju zločinov proti mednarodno zaščitenim osebam, vključno z diplomatskimi agenti iz leta 1973 ter Dunajsko konvencijo o predstavljanju držav v njihovih odnosih z mednarodnimi organizacijami univerzalnega značaja, ki je bila podpisana leta 1975. Vse te konvencije skupaj s Konvencijo o privilegijih in imunitetah Združenih narodov ter Konvencijo o privilegijih in imunitetah specializiranih agencij iz leta 1947 kodificirajo diplomatsko pravo, ali, kot navede Žnidaršič (2013, 30), oblikujejo t. i. *corpus diplomaticus*.

3.5 MEDVOJNA DIPLOMACIJA IN DIPLOMACIJA HLADNE VOJNE

Prva svetovna vojna je uničila ravnotežje moči, zvezo velikih sil in t. i. francosko diploacijo. Posledice vojne in vojaških sodelovanj so prinesle nove mednarodne akteje, npr. Kanado, Avstralijo in Novo Zelandijo. Istočasno pa so na politično prizorišče vstopile tudi Združene Države Amerike (ZDA) (Vukadinović 1995, 32–33). Ameriški predsednik Wilson je sestavil svojevrsten mednarodni sistem. S kritiko prejšnjega diplomatskega in mednarodnega sistemater hkrati novimi mednarodnimi mehanizmi je želel vzpostaviti »skupnost moči«, kjer bi vse države s skupni cilji delovale skupaj in tako zagotavljale skupno varnost. Želel si je demokratične, javne diplomacije, kot središče nove svetovne skupnosti pa je želel postaviti Društvo narodov s stalnimi organi.

Moderno diplomacijo kot pojem ni enostavno umestiti v zgodovino, pravi Jazbec (2009, 38) in pritruje Benku (1997, 260), ki pravi, da »bi to mogel biti konec prve svetovne vojne«. V času med obema vojnama, navaja Vukadinović (1995, 40–41), se pojavi precej novosti, četudi se še ne izoblikuje nov celovit sistem mednarodnih odnosov. Poveča se pomen zunanje politike, pomen javnega mnenja in z njim povezanimi občili, tretja pomembna novost pa je ukvarjanje z mednarodnimi odnosi, kar postane znanstvena disciplina.

V času hladne vojne⁶ je po mnenju Vukadinovića (1995, 61–73) potekala vzporedna diplomacija, t. i. »diplomacija hladne vojne«.

⁶ Hladna vojna je načeloma potekala med leti 1945 in 1990, avtorji pa razloge za njen nastanek niso poenotili. Donnelly pravi, da so hladno vojno povzročila nasprotja, ki so se porodila zaradi britanskih osvajalskih pohodov v Aziji in prizadevanj carske Rusije pri osvajanju novih ozemelj. Fleming in Schuman za nastanek krivita pohod

Za zgodovinski prerez »diplomacije hladne vojne« so pomembni odnosi med silami v tistem času, ki so bili korektni, kasneje, po navedbah Vukadinovića (1995, 69), pa so postali teoretično utemeljeni model mednarodnih odnosov. Po mnenju Žnidaršiča (2013, 31) gre za derivat sistema bipolarnosti v mednarodnem okolju tistega časa, kjer je z ene strani razvidno odkrito sovražstvo ter nasprotovanje, ki naj bi bilo rezultat koncentrirane vojaške in diplomatske moči v središčih, odnosi med poloma, moč in avtoriteta vodij obeh zvez, ideološko ustvarjena blokovska ureditev in omejena interakcija.

3.5.1 POSTMODERNA DIPLOMACIJA IN PROTOKOL

Jazbec (2009, 44–45) kot temelje postmoderne diplomacije vidi obstoj stalne diplomatske organizacije in stalnega osebja, ki se ukvarja z diplomacijo, in stalnih diplomatskih misij v drugih državah in pri mednarodnih organizacijah. Poudarek je na obstoju stalnega medsebojnega komuniciranja, saj se pojavijo dodatne oblike mednarodne diplomatske komunikacije (npr. parlamentarna in osebna diplomacija). Število članov v posameznih mednarodnih organizacijah se povečuje z vključevanjem nediplomatov v diplomacijo. Posledica vseh teh sprememb je tudi večje število vrhunskih državnih obiskov ter multilateralna diplomacija, ki je posledica velikega porasta mednarodnih organizacij in naraščajočega števila poskusov reševati konflikte.

Postmoderna diplomacija je, kot pravi Cooper (1996, 39 v Jazbec 2009, 46), »odprta diplomacija«, njene metode pa so usmerjene v zaščito posameznika na različnih področjih, kot so človekove pravice, varnost, izobrazba idr. Postmoderna diplomacija dobiva nove razsežnosti, iz zgodovine pa je prinesla in nekoliko modernizirala nekaj značilnosti (Jazbec 2009, 46). Prva je obstoj stalnega (rezidenčnega) predstavništva pri subjektu akreditacije, kot druga je stalna dvostranska komunikacija med zunanjim ministrstvom in predstavništvom. Iz zgodovine prenesen je tudi odnos med državo in diplomacijo ter dejstvo, da je diplomacija še vedno v funkciji konkretne zgodovinske situacije oz. konkretnih političnih razmer v mednarodni skupnosti.

Skladno ter v okviru razvoja diplomatskega prava sta se izoblikovala in kodificirala tudi protokol in ceremonial, navaja Žnidaršič (2013, 59–60) in doda, da je diplomatski ceremonial vpet v proces poenostavitve in racionalizacije že od začetka klasične diplomacije. Borba za

ZDA poti Leninovi Rusiji, Winks pa hladno vojno poveže z drugo svetovno vojno (povzeto po Vukadinović 1995, 63–65).

prestíž med državami v sodobnem času ni več prisotna, tudi tekmovalnosti med diplomatskimi predstavniki ni več. Poleg tega je ceremonial vedno bolj poenostavljen, a do te mere, da gostitelj še vedno dostojno izrazi gostoljubje svojemu gostu (Vukadinović 1994, 128 in Žnidaršič 2013, 60).

4 PODROČJA DIPLOMATSKEGA PROTOKOLA

Protokol je v splošnem formalno urejen in dogovorjen ter sprejet način vedenja in komunikacije, ki v podrobnostih simbolično in praktično ureja široko paleto teh odnosov (Jazbec 2009, 225). Jazbec (prav tam) nadaljuje, da je diplomatski protokol zbirka pravil o izkazovanju časti in spoštovanja predstavnikom držav v mednarodnih odnosih. Področja sem razdelila v štiri kategorije: privilegiji in imunitete, prednostni vrstni red, diplomatsko korespondenco, diplomatski ceremonial.

4.1 PRIVILEGIJI IN IMUNITETE

Privilegiji in imunitete se z diplomacijo in protokolom prepletajo že od obstoja prvih diplomatskih predstavništev in so že od takrat mnogokrat jabolko spora. Problem se namreč pokaže pri določitvi meje, do kje in kako lahko privilegiji segajo.

Privilegiji in imunitete, navaja Freeman (1997, 253), predstavljajo oprostitev od občajnega delovanja prava države sprejemnice, ki se zagotovijo tujim diplomatom, da lahko neovirano opravljajo svoje uradne dolžnosti. Kot najpomembnejši privilegiji in imunitete se danes uvrščajo osebna nedotakljivost in nedotakljivost prostorov, oprostitev plačevanja davka in taks ter oprostitev od civilne in kazenske jurisdikcije lokalnih oblasti. Feltham (1998, 38) pa meni, da je delo diplomata z določenimi privilegiji in imunitetami uspešnejše, saj ni podvržen fizičnim, psihičnim ter moralnim pritiskom, katere bi lahko država sprejemnica izvajala nad njim.

Definiciji avtorjev Bohte in Sancin (2006, 126) pravita, da privilegiji v splošnem predstavljajo izvzetje iz zakonskih materialnih določb in drugih državnih predpisov, imunitete pa so nekakšna procesna ovira, ki preprečuje pričetek sodnega postopka v državi sprejemnici, v kolikor so materialne norme kršene. Privilegiji so nekakšna ugodnost, da naloge uspešneje opravljajo, imunitete pa naj bi bile nujne za nemoteno opravljanje njenih funkcij.

Tudi Petrič (2010, 320) opredeli nalogo imunitet in privilegijev podobno kot Bohte in Sancinova, saj pravi da omogočajo misijam nemoteno in učinkovito delovanje Petrič (2010, 320).

Področje privilegijev in imunitet ureja DKDO iz leta 1961 z državnimi predpisi, s pravili mednarodnega prava ter z načelom recipročnosti (Lipušič 2013, 32). Oboji so tudi v DKDO razdeljeni na tiste, ki zajemajo diplomatsko misijo, in na tiste, ki zajemajo diplomatsko osebje.

4.1.1 Privilegiji in imunitete diplomatske misije

Konvencija DKDO (členi 19–28) navaja sledeče privilegije in imunitete: pomoč pridobitve prostorov, nedotakljivost in imunitete le-teh, oprostitev davkov in taks za prostore misije, nedotakljivost arhivov in listin, splošne olajšave, svoboda komuniciranja in nedotakljivosti diplomatske korespondence, diplomatska pošiljka in kurir, svoboda gibanja in pravica do znakov.

Prostori, pohištvo in predmeti diplomatske misije so nedotakljivi, kar pomeni, da ne morejo biti predmet preiskav, zasege, zaplemb ali izvršb (DKDO, člen 22). Prostori misije so zaščiteni s strani države sprejemnice pred postopki, organi in tretjimi osebami. Četudi gre za zlorabo prostorov za namene, nezdružljive s funkcijo misije, je vstop vanje absolutno prepovedan. Vstop organom države sprejemnice lahko dovoli le vodja misije (Feltham 1998, 38–39).

Prostori misije pridobijo nedotakljivost sočasno s pričetkom misije, izgubijo pa jo ob prekinitvi diplomatskih odnosov med državami ali v primeru odpoklica diplomatske misije. Spoštovanje in zaščita prostorov misije, premoženja in arhivov velja, saj 24. člen DKDO navaja, da so slednji vedno in povsod nedotakljivi. Arhivi in dokumenti ne morejo biti zaseženi in posredovani kot dokazno gradivo, četudi so diplomatski odnosi prekinjeni ali je diplomatska misija odpoklicana.

V prostorih misije ima misija pravico do izpostavitve državnih simbolov (grb in zastava), odtujitev te pravice pa predstavlja kršitev mednarodnega prava (DKDO, člen 20). Misija ima na razpolago vsa komunikacijska sredstva, uradna korespondenca misije je nedotakljiva (DKDO, člen 27).

4.1.2 Privilegiji in imunitete diplomatskega osebja

Privilegiji in imunitete diplomatskega osebja veljajo za diplomatske predstavnike, člane osebja diplomatske misije, ožje družine diplomatskih predstavnikov in osebno služinčad

misije. Glede na jurisdikcijo države sprejemnice jim pripadajo različne stopnje privilegijev in imunitet.

Za diplomatsko osebje, po DKDO veljajo sledeči privilegiji: oprostitev vseh osebnih, premoženjskih, državnih, regionalnih in občinskih davkov in taks z nekaterimi izjemami; oprostitev plačila carinskih dajatev in pregleda prtljage; oprostitev vezanosti na predpise socialnega zavarovanja; oprostitev osebnih dajatev in javnih služb; oprostitev vezanosti na predpise pridobitve državljanstva (DKDO, člen 36–37). Med imunitete diplomatskega osebja sodijo: osebna nedotakljivost; nedotakljivost stanovanja diplomatskih predstavnikov in vstopa vanj; sodna imuniteta in imuniteta pred dolžnostjo pričanja (DKDO, členi 29–42).

4.1.3 Privilegiji in imunitete diplomatskega agenta

V DKDO (člen 1e) je diplomatski agent opredeljen kot »vodja misije ali član diplomatskega osebja misije« in uživa najvišjo stopnjo imunitet, kar po 29. členu DKDO pomeni, da je oseba diplomatskega agenta nedotakljiva. Na noben način ne sme biti prijet ali priprt. Država sprejemnica se je do njega dolžna vesti spoštljivo in mora ukreniti vse, kar je v njeni moči, da prepreči vsak morebitni napad nanj, njegovo svobodo ali dostojanstvo (DKDO, člen 29).

Diplomatski agent ne more biti sojen ali kaznovan v državi sprejemnici pod nobenim pogojem, vendar diplomatski agent ni zaščiten pred kazenskim postopkom v državi pošiljateljici, saj podeljena imuniteta ne zanika kazenskega dejanja, ki je bilo morebiti storjeno. Državi sprejemnici je dovoljeno zbiranje potrebnih dokazov in lahko od države pošiljateljice zahteva, da ukrepa v skladu z nacionalno zakonodajo, veleva člen 31(4) v DKDO.

Ko diplomatski agent vstopi v državo sprejemnico, stopi v veljavo tudi imuniteta. V kolikor se v tej državi nahaja že prej, obvesti njenega ministra za zunanje zadeve. Veljava imunitete diplomatskega predstavnika preneha sočasno s prenehanjem opravljanja funkcije in ko diplomatski agent zapusti državo ali pa ko poteče razumen rok za njegov odhod (DKDO, člen 39 (1,2)).

4.2 SODNA IMUNITETA DIPLOMATSKIH PREDSTAVIKOV

Če je osebna nedotakljivost osnovni element statusa diplomatskih predstavnikov, je sodna imuniteta nujna posledica tega (Bohte in Sancin 2006, 144). V DKDO pravila, ki so povzeta iz mednarodnega prava, opisujeta 31. in 32. člen. Oseba, ki uživa sodno imuniteto, je zunaj

dosega oblasti organov države sprejema, vendar to ne pomeni, da ni dolžna spoštovati njenih predpisov. Tako 41. člen DKDO izrecno navaja, da so vsi, ki uživajo privilegije in imunitete, dolžni spoštovati zakone in druge predpise v državi sprejemnici (prav tam). V kolikor se zgodijo lažje kršitve zakonov ali predpisov, država sprejema obvesti vodjo misije v upanju, da se nadalnje kršitve ne bodo dogajale. Če so pa kršitve hujše narave, država sprejema pogosto zahteva, da se država pošiljateljica odpove sodni imuniteti, kar pa ni nujno. V tem primeru se lahko zgodi, da je oseba, ki je kršitelj, razglašena za *persono non grato*⁷.

4.3 PREDNOSTNI VRSTNI RED

Hierarhija je opazna vsepovsod, saj smo ljudje vsesplošno naravnani k redu in se ravnamo po splošno znanih pravilih, ureditvah. V diplomaciji ter diplomatskih odnosih je prednostni vrstni red ključ do uspešnega dogodka. Kot smo pisali že v poglavju o zgodovini, je bila lista prednostnega vrstnega reda, kot jo poznamo danes, prvič ustanovljena z dunajskim kongresom leta 1815. Ta pravila določajo vrstni red diplomatov z enakimi nazivi glede na datum in uro akreditacije. Tako so mednarodna vljudnostna pravila dodobra uveljavljena in častitljiva. V kolikor se rang in prednostni red gosta ne upošteva, je to znak nepriznavanja njegovega položaja kot tudi države, ki jo predstavlja (McCaffree in Innis 2002, 15). Sledenje slednjim poskrbi, da se marsikdaj izognemo potencialnim sporom med prisotnimi. Vendar položaj osebe ni nujno pokazatelj njene/njegove pomembnosti glede na funkcijo, ki jo zaseda, navaja French (2010, 8–9).

Prednostni vrstni red ali *preseans* (franc.: *préséance*, ang.: *precedence*) Trajkovski (1990, 64) definira kot pravico posameznika, da je lahko postavljen pred drugimi osebami na uradnih in drugih protokolarnih slovesnostih. Z določitvijo takšnega reda je izraženo spoštovanje in čast gostu, poleg tega pa to pripomore k nemotenemu odvijanju dogodka, na katerem je prisotno večje število visokih gostov⁸.

Širina diplomatske prakse nas je privedla do delitve prednostnega vrstnega reda na 4 veje, kot so jih določili Feltham (1993, 29–31), Jazbec (2009, 233–4) in Mikolić (1995, 52–3) in sicer: *preseans* znotraj diplomatskega zbora, katerega Feltham in Jazbec imenujeta *precedens* med vodji diplomatskih misij, individualni *preseans* znotraj posamezne diplomatske misije, *preseans* med vsemi diplomati na funkciji v diplomatskem zboru ter na *preseans* znotraj države sprejemnice diplomatske misije. Lipužičeva (2008, 49–59), pa tudi Bohte in Sancin

⁷ *persona non grata* je oseba, ki v državi sprejemnici ni več zaželeni zaradi določenih kršitev, dogodkov

⁸ uradniki, diplomati, politiki

(2006, 175), izpostavijo še državni prednostni red ter prednostni vrstni red v konzularnem zboru.

4.3.1 Individualni prednostni vrstni red znotraj posamezne diplomatske misije

Diplomska misija je sestavljena iz diplomatskega predstavnika, ki predstavlja vodjo misije. Praviloma ga imenuje ena država in sprejme druga skupaj z njegovim osebjem (Bohte in Sancin 2006, 103).

Znotraj posamezne diplomatske misije se upošteva individualni prednostni vrstni red, ki se nanaša na člane osebja diplomatske misije, med katerimi velja sledeča hierarhična lestvica: veleposlanik, pooblaščen minister, minister – svetovalec, svetovalec, prvi sekretar, drugi sekretar, (morebitni) tretji sekretar in ataše (Feltham 1993, 30). Določa ga vsaka posamezna država, upošteva pa se v državi sprejema, upoštevajoč določila iz 19. člena DKDO.

Naj poudarim, da je mesto specializiranih atašejev v vsaki državi drugače postvljeno, vendar imajo v splošnem mesto pred prvim sekretarjem ter redko pred najstarejšim diplomatskim agentom za vodjo misije (Bohte in Sancin 2006, 175).

4.3.2 Prednostni vrstni red med vodji diplomatskih misij

Določa ga DKDO, če smo bolj natančni 16. člen, ki jasno določa, da se prednost v vsakem razredu določa po datumu in uri prevzema funkcij. Razredi so določeni v 14. členu DKDO, in sicer:

- veleposlaniki, apostolski nunciji ali pronunciji in drugi vodje misij ekvivalentnega ranga, kamor uvrščamo tudi visoke komisionarje⁹;
- poslaniki, ministri, internunciji, akreditirani pri šefu države;
- odpravniki poslov – *charge d'affaires (en pied, en titre ali titular)*, akreditirani pri zunanjem ministrstvu (DKDO 1961, 14. člen).

V kolikor pride do smrti suverena oz. do sprememb politične oblasti v državi pošiljateljici misije, mora določeni veleposlanik ali poslaniki obnoviti svoje akreditivno pismo (Feltham

⁹ Visoke komisionarje (*High Commissioners*) si izmenjujejo države *Commonwealtha* (Bohte in Sancin 2006, 106).

1993, 30 in Mikolić 1995, 53). Šef države lahko ponovno vzpostavi prednostni vrstni red glede na datum obnovitve akreditacije (prav tam).

4.3.3 Prednostni vrstni red znotraj diplomatskega zbora

Diplomatski zbor (*diplomatic corps, corps diplomatique*) tvorijo vodje misij, ki so akreditirane v istem kraju države sprejemnice, in drugi člani njigovega diplomatskega osebja (Bohte in Sancin 2006, 109). Njegova funkcija je kolektivno zagotavljanje zaščite svojih članov in skrb, da ne pride do kršitve privilegijev in imunitet. Vukadinović (1995, 164) pravi, da predstavlja idealno središče za podrobnejše seznanjanje z razmerami v državi, preverjanje mnenj in sodb ter za sklepanje novih poznanstev.

Diplomatski zbor vodi *doayen*, ki je prvi po rangi med vodji diplomatskih misij in ima dolžnost in pravico, da predseduje njegovim sestankom ali nastopa, daje izjave v njegovem imenu na slovesnostih itd. Služi kot posrednik med vodji misij in vlado države sprejemnice, nudi pomoč na novo prispelim vodjam misij, jih seznaja s predisi, običaji itd. Tako je njegova funkcija bolj kot ne reprezentativna in mu ne nudi kakšnega bistveno ugodnejšega položaja (Bohte in Sancin 2006, 111). Enako vlogo ima tudi soproga *doayena*, imenovana *doayenka*. V kolikor je *doayen* samski, prevzame to vlogo soproga naslednjega diplomata na listi.

Prednost diplomatskega zbora razdelita Wood in Serres (1970, 94–96) na dve vrsti, in sicer na kolektivno prednost in individualno prednost znotraj diplomatskega zbora. Kolektivna prednost se pokaže, ko ima diplomatski zbor, ki je v celoti povabljen na določeno ceremonijo, prednost. To pomeni, da posamezne veleposlanike ni mogoče razdeliti po individualnem rangi, ampak jih obravnavamo kot celoto. Individualna prednost ne poteka po enakem vrstnem redu kot kolektivna, saj se v vsaki kategoriji upoštevata stopnja in starešinstvo, če pa sta enaki, se upošteva starost diplomatskega agenta (Wood in Serres 1970, 95). Individualni prednostni vrstni red si sledi: papeški nuncij; veleposlaniki in visoki komisarji; izredni in pooblaščen ministri, akreditirani pri ministrstvu za zunanje zadeve (Mikolić (2002, 103) navaja, da je ta kategorija v praksi izginila); akreditirani odpravnik poslov; začasni odpravnik poslov (predstavljajo le šefa svoje misije); svetovalci veleposlanika; prvi tajnik veleposlaništva; drugi tajnik veleposlaništva; ostali tajniki in atašeji veleposlaništva (prav tam).

4.3.4 Prednostni vrstni red znotraj države sprejemnice

Imenujemo ga tudi nacionalni prednostni vrstni red¹⁰, katerega določi služba državnega protokola. V praksi, navaja Jazbec (2009, 234), se šefi diplomatskih misij postavljajo za člane vlade in predsedniki zakonodajnih organov.

Državni protokol izdelava in vodi tudi ažurno diplomatsko listo, imenovano tudi Diplomatski seznam (Bohte in Sancin 2006, 110), ki jo obnavlja lahko večkrat letno. Diplomatska lista predstavlja informacije o šefih diplomatskih misij, kot so funkcija, rang, datum akreditacije ipd. in ostalih diplomatskih agentih po posameznih predstavništvih ter o predstavnikih ostalih institucij, akreditiranih v državi (Jazbec 2009, 234). Prednostni vrstni red v ZDA (imenovan *The Precedence List*) določi predsednik s posebnim aktom. Veleposlaniki v Washingtonu so akreditirani zelo visoko. Postavljeni so za državnim sekretarjem za zunanje zadeve in pred druge ministre ameriške vlade ter sodnike vrhovnega sodišča, navaja Benedetti (2009, 98).

4.3.5 Sedežni prednostni vrstni red

Glede na to, da je potrebno prednostni red upoštevati na številnih uradnih dogodkih in proslavah, tudi ob manj vidnih situacijah (sedežni red znotraj vozila), ob sprejemu na letališču ipd., se moramo seznaniti z določenimi osnovnimi pravili.

V kolikor je v vozilu tuji šef države, minister ali drugi visoki tuji gost, mu pripada mesto desno do gostitelja, torej gostitelj sedi levo od gosta. Poleg voznika sedi varnostnik, pomočnik gostitelja ali prevajalec. Pri vstopanju v avto ima prednost gost, ostali se usedejo po prednosti. Vozilo mora ustaviti tako, da se izstopi skozi desna vrata, kjer ima pri izstopu prednost gost (Satow 1979, 164).

Pri stoječih ali sedečih ceremonijah in pri hoji je častno mesto na desni strani, pri čemer oseba s prednostjo hodi korak pred gostiteljem, primer je izstop iz letala (Satow 1979, 164).

Sedežni red delimo na *angleško* in *francosko razvrstitev*, pri čemer po angleški razporeditvi gostitelja sedita na čelu mize in sta drug od drugega oddaljena, gosti pa so razporejeni desno in levo od gostiteljev¹¹. Po francoski razporeditvi, ki naj bi bila po mnenju Trajkovskega

¹⁰ Imenujemo ga lahko tudi Prednostna lista (*Table of Precedence* ali *Order of Precedence*), določa pa formalno izdelan in uradno overjen prednostni red domačih državnih funkcionarjev (Osolnik 1998, 149).

¹¹ najnižji po rangi sedi na sredini mize (Trajkovski 1990, 71)

(1990, 71) boljša izbira, gostitelj sedi v sredini, nasproti je gostiteljica, gostje pa sedijo po rangi levo in desno od njiju¹².

Poudariti je potrebno tudi to, da mora imeti častno mesto pogled na vhod, zadnje mesto pa je vhodu najbližje.

4.4 DIPLOMATSKA KORESPONDENCA

Nicolson pravi, da je diplomacija bolj kot verbalna veščina veščina pisanja. Temelji na tem, da veleposlaniki dobijo vabila večinoma v pisni obliki, tudi komunikacija med njimi poteka preko pisem. V kolikor se zgodi ustni pogovor, je na diplomatu, da si rečeno čim prej zabeleži in to sporoči svoji vladi (Nicolson 1988, 60). Mikolić diplomatsko korespondenco definira kot izmenjavo pisnih dokumentov med osebami in državnimi službami, pristojnimi za mednarodne odnos in mednarodnimi organizacijami (Mikolić 1995, 59).

V splošnem jo torej lahko razdelimo na verbalno in pisno korespondenco.

4.4.1 Verbalna korespondenca

Verbalna korespondenca poteka lahko med diplomatskim predstavništvom države pošiljateljice in subjektom akreditacije – vlado države gostiteljice ali mednarodno organizacijo; med MZZ države pošiljateljice in diplomatskim predstavništvom države pošiljateljice; neposredno med MZZ več držav; med mednarodnimi organizacijami (Jazbec 2009, 227).

Izvaja se posredno preko telefona ali neposredno, v živo. Pogovori so večinoma kratki, jedrnat. Če pogovor poteka v zunanjem ministrstvu, je diplomat dolžan napisati poročilo o sestanku in ga v obliki depeše poslati v svoje zunanje ministrstvo. Tudi gostitelj je dolžan napisati poročilo, t. i. zabeležko (prav tam). Seveda pa je ustna komunikacija med diplomatskimi predstavniki prisotna tudi na raznih srečanjih, proslavah in drugih prireditvah. Slednja je po mnenju Bohte in Sancinove (2006, 187) zelo pomembna, saj ni tako formalna in se dotika tudi manj pomembnih tem in vsebin.

¹² mesto najnižjega po rangi je na koncih mize z obeh strani (Lipužič 2008, 58)

4.4.2 Pisna korespondenca

Delimo jo glede na pomembnost vsebine. Wood in Serres (1970), Mikolić (1995), Nick (1997), Jazbec (2009), Bohte in Sancinova (2006) ter McCaffree in Innis (2002) razdelijo pisno korespondenco na tri večje sklope: *uradno*, *poluradno* in *osebno* korespondenco.

4.4.2.1 Uradna korespondenca

Omenjeni avtorji so si tudi pri uradni korespondenci enotni, saj jo razdelijo na tri oblike: *uradna nota v tretji osebi*, *verbalna nota v tretji osebi* in *uradno pismo v prvi osebi*.

Uradna nota je najpogostejši način dopisovanja med diplomatskimi misijami in MZZ-ji. Stališča in vsebina dokumenta so zavezujoči, na uradno noto je potrebno odgovoriti. Uradna nota vsebuje državni grb, naslov, napisana je v mednarodnem jeziku in na uradnem papirju ter v tretji osebi. Obvezni element je tudi vsebina, datum, žig in inicialke odgovorne osebe. Začne in zaključi se s formalnim odstavkom ali vljudnostno frazo¹³, ki sta enaki ne glede na državo, ki noto pošilja (Jazbec 2009, 229–30). Natisne se jo trikrat, en izvod ostane v arhivu pošiljatelja, original in eno kopjo pa prejme naslovnik (prav tam).

V kolikor je nota verbalna in v tretji osebi, ima enako obliko kot uradna nota, razlikujeta se le v vsebini in namenu, saj se slednja uporablja za razjasnitev ali potrditev vsebine prejšnjih razgovorov ali za navedbo zadev, ki se jih ni dalo točno zapomniti (Bohte in Sancin 2006, 188).

Med manj formalne oblike uradnega komuniciranja spada uradno pismo v prvi osebi, ki se uporablja predvsem na relaciji med enim izmed članov diplomatskega osebja misije in funkcionarji MZZ vlade države sprejemnice. Napisano je v prvi osebi, v glavi dokumenta sta le naslov in datum (Bohte in Sancin 2006, 188).

4.4.2.2 Poluradna korespondenca

Kot poluradna korespondenca naj bi bila, po navedbah Trajkovskega (1990, 180), pisma, ki si jih izmenjavajo uradne osebe, odgovorne za administrativna vprašanja in posle, kar potrdi tudi Mikolić (2002, 59–60).

4.4.2.3 Osebna korespondenca

¹³ začetna vljudnostna fraza – *formule de politesse*, zaključna vljudnostna fraza – *formule de courtoise* (fr.)

Osebna diplomatska korespondenca zajema vse neuradne stike in pisma med diplomatskimi predstavniki (Mikolić 2002, 115). Diplomatski predstavniki jo uporabljajo predvsem ob izražanju čestitk, zahval in sožalij. Običajno se na taka pisma tudi odgovori (Berković 2006, 206). Glede na elektronsko dobo, v kateri živimo, pa postaja vedno bolj uporabna tudi elektronska pošta, čeprav moramo poudariti, da ne predstavlja uradne oblike komunikacije, ampak zgolj koristen pripomoček za hitrejšo in učinkovitejšo ter selektivnejšo izvajanje le-te (Jazbec 2009, 230).

4.5 DIPLOMATSKI CEREMONIAL

Kot smo že v začetku omenili, je diplomatski ceremonial tesno povezan z diplomacijo, kar se najbolj pokaže ob diplomatskih dogodkih, kot so: uradna srečanja, svečani prihod in odhod diplomatske misije, diplomatski sprejemi in žalovanje, ter preko pravil oblačenja, predstavljanja in obdarovanja. V nadaljevanju bom predstavila posamezne elemente diplomatskega ceremoniala.

Protokolarna služba je tista, ki pred ceremonialnimi dogodki poskrbi za nemoteno in uspešno predajo poverilnih pisem, obisk tujega državnika, predvsem pa skrbi, da so med izvajanjem dogodka dosledno upoštevana protokolarna pravila. Protokolarna pravila so pokazatelj realnih odnosov med državama, prikazujejo stopnjo odnosov med njima ter željo po poglobitvi in izboljšanju sodelovanja med posameznimi akterji (Žnidaršič 2013, 48).

4.5.1 ZASTAVA

Po 20. členu DKDO je določeno, da se lahko na vsakem veleposlaništvu in rezidenci šefa misije izobesi državna zastava. Ta isti člen dopušča izpostavljanje zastave tudi na uradnem vozilu, vendar se to v praksi uporablja le ob formalnih priložnostih ali nevarnostih (Bohte in Sancin 2006, 184). V kolikor je na drogu izobešenih več zastav hkrati, veljajo določena pravila izobešanja in razvrščanja (nacionalna, abecedni vrstni red levo, desno itd.). Po pravilih se zastavo dviga ob osmih zjutraj, spusti pa se jo ob sončnem zahodu (Jazbec 2009, 235).

Konzularni funkcionarji, katerih konzularno območje zajema tudi pristanišče, lahko uporabljajo svojo državno zastavo na čolnu, kadar so na uradni dolžnosti. Isto velja za uporabo na uradnem vozilu ob uradnih obiskih lokalnim oblastem ali pa, kadar so uradno povabljeni na praznovanja in srečanja. Lahko pa je vitje državne zastave na konzularnem predstavništvu prepovedano, če so ti prostori v istem mestu kot diplomatska misija države (Bohte in Sancin 2006, 184).

4.5.2 ŽALOVANJE

Uradno žalovanje se razglasi zaradi smrti državnega poglavarja, predsednika vlade, člana kraljeve družine ali pa zaradi nacionalne katastrofe. Lahko ga razglasi vlada države gostiteljice, kjer se nanaša na celoten diplomatski zbor, ali pa vlada pošiljateljice, kjer se žalovanje nanaša na osebje misije (Bohte in Sancin 2006, 183). V prvem primeru o dogodku obvesti diplomatske misije diplomatski protokol, v drugem primeru pa dotična misija sama (Jazbec 2009, 235). Od vodij misij se pričakuje, da se udeležijo žalnih državnih ceremonij.

Ob tovrstnih dogodkih se odpovejo vsi uradni dogodki, razen najbolj neformalna srečanja. Zastave so praviloma razobešene le na dan pogreba, razen kadar gre za smrt šefa države (takrat visijo od začetka do konca žalovanja, razen tistega dne, ko je razglašen nov šef države, v kolikor se to zgodi med dnevi žalovanja) (Jazbec 2009, 235).

Ob žalovanju se odpre tudi žalna knjiga, poleg katere se postavi slika pokojnika s črnim okvirjem (Bohte in Sancin 2006, 183) ter poseben predal, namenjen vizitkam, na katerih je izpisano »p. c.« (*pour condoléances*) (Lipužič 2008, 85).

4.5.3 OBLAČENJE

Pravila oblačenja diplomatov se razlikujejo glede na tradicijo, običaje in klimo države. Vseeno pa so se tekom let razvile določene oblike oblačenja. Na vabilu je ponavadi označeno, kakšno oblačilo (*dress code*) velja za srečanje, kateremu je vabilo namenjeno. Vendar se trend oblačenja vse bolj nagiba k neformalnosti (Feltham 1993, 36–37).

Za ženska oblačila se uporablja beseda »primerno« (*appropriate*), za moške pa Jazbec označi »*informal*« ali »*business suite*«, kar predstavlja moško obleko umirjenih barv in pripadajočo kravato (Jazbec 2009, 243). Bohte in Sancinova (2006, 180) pa moško obleko opredelita kot:

- žaket (*morning coat*) se nosi ob uradnih priložnostih podnevi, v kraljevinah ob predaji poverilnega pisma in ob prihodih in odhodih visokih obiskovalcev. Žaket predstavlja črn suknjič oz. površnik z »repom« (*black tail coat*), črn telovnik, črn cilindar, bela srajca, črtaste sive hlače, siva kravata in črni čevlji. Na levi strani prsi se nosi prava odlikovanja (Bohte in Sancin 2006, 179–80);
- frak (*tail coat, white tie* ali *full evening dress*) je namenjen formalnim večernim svečanostim, na primer za večerje, plese ali sprejeme. Sestoji iz dolgega črnega suknjiča z žepki, belega telovnika, bele srajce z zavihki, belega metuljčka, črnih hlač z

dvema svilenima črtama, črnega cilindra, črnih usnjenih čevljev na zadrgo, miniaturno odlikovanj (prav tam);

- smoking (*black tie ali dinner jacket*) se nosi ob neformalnih večerjah, vključuje pa črni suknjič in črne hlače z eno sivo črto, belo srajco in črni metuljček (prav tam)

4.5.4 DRUŽABNI DOGODKI

Med slednje uvrščam sprejeme, obede in ostale diplomatske pogostitve. Ločimo uradne in zasebne sprejeme (Bohte in Sancin 2006, 178), Trajkovski (1990, 97) pa poudari, da se dandanes to ločevanje v praksi opušča.

Diplomatski predstavniki se udeležujejo raznih sprejemov, ki so pomemben sestavni del diplomatskega življenja in so idealna priložnost za komunikacijo ter poglobljanje vezi. Trajkovski (1990, 97) ter Bohte in Sancinova (2006, 177) so si enotni, da se prirejajo na različnih krajih, na primer v gradovih, v prostorih diplomatskih misij, rezidencah, hotelih, muzejih ipd. V kolikor je vreme primerno, se jih lahko izvede na prostem. Jazbec se bolj kot na lokacije sprejemov osredotoči na vrste: koktajl prigrizek, kosilo, večerja, delovni zajtrk ali različne kombinacije navedenega (Jazbec 2009, 243).

Trajkovski (1990, 99) razdeli obede na svečane, intimne in zasebne. Svečani se prirejajo v čast uglednih osebnosti države sprejema (npr. kosilo ali večerja v čast ministra za zunanje zadeve). Na takšne obede je poleg tuje delegacije in članov misije ponavadi povabljen tudi širok krog ljudi iz politične, akademske in znanstvene stroke. V tem primeru je sedežni red velikega pomena. V izogib zmedi je ob vhodu ponavadi postavljena v usnje vezana shema razporeditve gostov za mizo (*tableau*), v katero se vstavijo kartice z imeni gostov (Osolnik 1998, 151). Pri organizaciji obeda je velikega pomena tudi izbira hrane, saj je potrebno upoštevati tudi etično, etnično in religiozno pripadnost povabljenih ter morebitne zdravstvene težave (Žnidaršič 2013, 50).

4.5.5 URADNA SREČANJA

Ena izmed pomembnih nalog vsakega diplomata in njegove ekipe je organizacija različnih uradnih srečanj (Jazbec 2009, 239). Med tovrstne obiske lahko uvrstimo obiske poglavarjev držav, predsednikov vlad, kraljevih predstavnikov in ostalih visokih gostov (Lipušič 2008, 77). Jazbec (2009, 239) razdeli obiske v več kategorij, in sicer: državni obisk (*state visit*),

uradni obisk (*official visit*), delovni obisk (*working visit*), neuradni obisk (*informal visit*), zasebni obisk (*private visit*) in še druge, odvisno od priložnosti, namena in časa obiska.

Če obiske gledamo iz protokolarnega vidika, so zelo zahtevni, saj so za njihovo uspešno izvedbo potrebne dolgotrajne, natančne in vsestranske priprave. Dogovarjanja se lahko začnejo že pol leta prej, običajno je vključen tudi obisk predhodnice, veliko je dogovarjanja med protokolom države gostiteljice in države, ki predstavlja gosta. Vse malenkosti je potrebno uskladiti, tudi vsebino daril, način izmenjave, program za soproge, jedilnike, logistiko ipd. (prav tam).

Program uradnih srečanj je večinoma zapolnjen, saj vključuje ne le dvostranske pogovore, temveč tudi svečane obede, srečanja z župani ipd. Prav vsaka država bi se rada svojemu velikemu gostu pokazala v najboljši luči. Veliko je dela, ki po obisku, v kolikor je uspešno izpeljan, ostane neopaženo, vendar je uspešen obisk odraz dobrega znanja, komunikacije, veščin in koordinacije.

4.5.6 DARILA

Darila, ki se vzajemno izročijo ob uradnih obiskih najvišjih predstavnikov naj bi po estetski in simbolični vrednosti predstavljala deželo in državo, za kar skrbi protokolarna služba. Nekoč so bila darila res (pre)razkošna, danes pa so to predvsem izdelki umetniške obrti, umetniške monografije, ročna dela. (Bohte in Sancin 2006, 52). Vrednost daril je danes omejena – v Sloveniji ne sme presegati višine zadnje uradno objavljene povprečne bruto plače na zaposlenega v RS (prav tam), v ZDA pa, navaja Lipužičeva (2008, 87), ne sme presegati 260\$.

Ob državnih obiskih se darila ne izročajo osebno, temveč se jih dostavi v rezidenco ali hotel, kjer je gost nastanjen, skupaj z vizitko pošiljatelja (Bohte in Sancin 2006, 185).

4.5.7 TITULE IN NASLAVLJANJE

Pravilo je, da se vsakega vodjo diplomatske misije naslavlja z »gospod veleposlanik« ali »gospod minister«. Veleposlaniki imajo tradicionalno pravico, da se jih naslavlja tudi z »excelenca« (Bohte in Sancin 2006, 176). Omenjeni naziv pripada tudi predsednikom držav, predsednikom vlad in ministrom za zunanje zadeve.

5 PROTOKOL IN CEREMONIAL OBOROŽENIH SIL ZDA

Vsaka država ima nujne organe, ki skrbijo za njeno varnost, mir in stabilnost. Prav nič drugače ni v ZDA, le da je tukaj celotna shema nekoliko bolj zakomplicirana.

Pred 18. septembrom 1947 sta v ZDA obstajali le dve veji oboroženih sil. Delili sta se na vojsko (*army*), ki se je osredotočala na kopenske zadeve, ter na mornarico (*marine*), ki ji je pripadal morski del.

Od septembra 1947 pa so oborožene sile ZDA (*U.S. Armed Forces*) sestavljene iz petih komponent: kopenske vojske (*Army*), vojaškega letalstva (*Air Forces*), vojaške mornarice (*Navy*), obalne straže (*Coast Guard*) in korpusa mornariške pehote (*Marine Corps*) (Clarke 2006). V splošnem osebe, ki služijo obrambi ZDA, lahko kategoriziramo na tri načine, in sicer: tiste, ki so aktivni člani (vojaki in mornarji, zaposleni za polni delovni čas)¹⁴, rezervisti in tisti, ki varujejo, t. i. *Guard forces* in opravljajo civilno delo, lahko pa so vpoklicani v vojsko za polni delovni čas, ter veterani in upokojeni člani¹⁵, ki so vojaško službo že odslužili (Clarke 2006).

Vrhovni poveljnik oboroženih sil ZDA je predsednik države in je odgovoren za vse odločitve. Ministrstvo za obrambo vodi minister, imenovan od predsednika države. MZO ima nadzor nad vojsko ter vsako posamezno vejo razen obalno stražo, ki spada v oddelek za domovinsko varnost (*Department of homeland security*). Glede na to, da obalna straža ni del MZO, ji tudi v tej nalogi ne bom namenila veliko pozornosti. Z več kot dvema milijonoma zaposlenih civilnih in vojaških kadrov je Ministrstvo za obrambo ZDA največje »podjetje« na svetu (Powers 2014). Kot bomo videli v nadaljevanju, lahko razdelimo obrambo ZDA zgolj na tri veje: vojska, mornarica in zračne sile, saj se pravilniki mornarice navezujejo ne le na mornarico, ampak tudi na korpus mornariške pehote.

Splošne naloge oboroženih sil ZDA so obramba domovine in podpora civilnim oblastem, borijo se proti terorizmu in nekonvencionalnim oblikam bojevanja, proti orožju za masovno uničenje, odvrtaajo in uničujejo agresijo, delujejo v kibernetnem prostoru v vesolju, vzdržujejo varne, zanesljive ter učinkovite jederske politike. Poleg vsega naštetega skrbijo tudi za zagotavljanje stabilnosti, izvajanje operacij v boju proti upornikom, nudenje

¹⁴ *active duty*

¹⁵ *veterans and retirees*

humanitarne pomoči ob naravnih in drugih nesrečah ter varujejo interese države v primeru preseganja vojaških groženj (The Military balance, 2013).

Pomemben del protokola oboroženih sil, ki je povezan s splošnim – državnim protokolom, je častna straža (*Honour Guard*). V ZDA ima vsaka oborožena sila svojo častno stražo, katere naloga je predvsem skrb za pogrebe z vojaškimi častni in straža državnih spomenikov. Uradni sedež častne straže vsake sile je v Washingtonu, po celi državi pa obstajajo podružnice, ki skrbijo za lokalne dogodke in slovesnosti (Long 2016). Častna straža opravlja lahko tudi nalogo »*guardians of the colors*«, kar pomeni, da so spremstvo pri državnih simbolih, kot je lahko spremljanje in prikazovanje zastave na uradnih prireditvah ter slovesnostih ipd. (prav tam).

Namen protokola oboroženih sil ni le korist višjih častnikov, temveč je namenjen vsem članom enot. Pomen protokola in ponos naroda je potrebno prenesti na mlajše generacije, da država in tradicija nikoli ne umre (Patton v Connell in Mack 2004, 96)¹⁶.

Na protokol pa se nedvomno navezujejo tudi navade, običaji in tradicije, katerih naloga je razvijanje ponosa v obrambnih službah in vzpostavljanje močnih povezav med profesionalnimi in zasebnimi modeli obnašanja, ki se tičejo vojaškega življenja. Obleka ni le del protokola, pač pa predstavlja močno tradicijo in navade. Obleka je tista, ki prva loči vsako vejo, kar bomo videli v nadaljevanju, v splošnem pa ima vsaka veja uradno, pol-uradno obleko, t. i. »*black tie*«, »*white tie*«, neformalni in vsakdanji kodeks oblačenja (Character and Leadership Development Program 2017, 1).

Najodmevnejše ceremonije so parade, postorji, pregledi čet, častni dogodki, ki nagrajujejo in predstavljajo posameznike, ter formalni obedi. Vsi ti dogodki nam skozi zgodovino predstavljajo red, disciplino, timsko delo in izkazovanje pripadnosti oboroženih sil državi. Med edinstvenimi dogodki je tudi osebno pozdravljanje »*personal salutes*«, kar predstavlja izkazovanje časti visokim tujim in državnim gostom ter vojaškim uradnikom. Lahko je pozdrav z izstreljevanjem častnih topov, marširanjem in himno, igranjem t. i. »*Ruffles and*

¹⁶ »Protocol is not intended just for the benefit of senior officers. Protocol is intended for all men, officer and enlisted alike. The pride of our nation and the importance of protocol must be passed on so that our country and our tradition never dies« (Gen. George S. Patton v Connell and Mack 2004, 96).

flourishes»¹⁷, odvisno od častnega gosta (Character and Leadership Development Program 2017, 1).

5.1 PROTOKOL KOPENSKE VOJSKE

Moderna kopenska vojska ima korenine v t. i. celinski vojski (*continental army*), ki je bila ustanovljena leta 1775 z namenom boja za neodvisnost v ameriški vojni. Kot nadomestek razpuščeni celinski vojski je kongres konfederacij leta 1784 ustanovil ameriško vojsko, kot jo poznamo danes. Ameriška vojska predstavlja temeljno kopensko oboroženo silo ZDA. Njene naloge so skrb za obrambo države, zagotavljanje miru ter varnosti državljanov in imovine. Poleg naštetega pa podpira izvajanje nacionalnih politik in se bori proti grožnjam državi (The enciclopedia britannica, 2016).

Na čelu vojske je general vojske (*»General of the Army«*), katerega prepoznamo po našitih petih zvezdah v krogu. Sledi mu generalpolkovnik (*»General«*), ki ima štiri zvezde, postavljene ena za drugo v liniji, nato si sledijo generalpodpolkovnik (*»Lieutenant General«*) s tremi zvezdami, generalmajor (*»Major General«*), ki ima našiti dve zvezdi v vrsti, ter brigadir (*»Brigadier General«*), ki nosi eno zvezdo (McCaffree nd Innis 2002, 44). Sledijo jim polkovnik (*»Colonel«*), ki ima našitega krilatega orla, podpolkovnik (*»Lieutenant Colonel«*), ki ima našit srebrn javorjev list. Major (*»Major«*) ima našit zlat javorjev list, sledi mu stotnik (*»Captain«*), ki ima našiti dve srebrni paličici, ter poročnik in podporočnik (*»First and Second Lieutenant«*). Prvi ima našito eno srebrno paličico, drugi pa eno zlato (prav tam).

Prvih pet posameznikov po prednostnem vrstem redu, ki je zgoraj omenjen, se naslavlja s stopnjo čina pred imenom, kateremu sledi vrsta obrambne sile, kateri pripada (primer: *General John Jacob Doe, United States Army*), v kolikor gre za uraden zapis, sicer se ga naslovi z stopnjo čina in imenom (primer: *General Doe*) (McCaffree in Innis 2002, 132). Rang, ki so razvrščeni med polkovnikom in stotnikom, vključno z njima, se prav tako uradno naslavlja s stopnjo čina pred imenom, za njim pa vrsta oborožene sile. Pri podpolkovniku (*»Lieutenant Colonel«*) se polni naziv uporablja le pri pisanih naslovih in uradnih najavah. Pri pozdravih in v pogovorih se ga naslovi le s polkovnik (*»Colonel«*) (prav tam). Poročniki in podporočniki se uradno najavljajo kot polkovniki ter ostali nad njimi, posebnost je le v tem, da

¹⁷ »*Ruffles and Flourishes*« je izvajanje melodije, ki jo igrajo na ceremonialnih dogodkih. »*Ruffle*« so t. i. zvoki na bobne, »*Flourishes*« pa fanfare trobente. Izvede se toliko ponovitev, kolikor je stopnja čina. Za predsednika države se izvede štiri ponovitve, kar je izraz najvišje časti, npr. general majorji so počaščeni z dvema ponovitvama (U.S. Air Force Auxiliary 2017).

se poročnike in podporočnike (»*First and Second Lieutenant*«) posploši v naziv »poročnik« (»*Lieutenant*«) in se med njimi ne ločuje (prav tam).

Skupaj s sekretarji mornarice in zračnih sil je sekretar vojske uvrščen po preseansu na trinajsto mesto. Na štirinajstem mestu so šefi osebja vojske (skupaj s šefi mornarice in zračnih sil) ter komandir korpusa mornariške pehote. Takoj za njimi na petnajstem mestu so vojaški generali s petimi zvezdicami skupaj z admirali flote (glede na datume imenovanj). Na 24. mestu je podsekretar vojaškega oddelka skupaj s podsekretajem zračnih sil ter mornarice, na 25. so generali s štirimi zvezdami ter admirali, razvrščeni glede na staž, na 26. so asistenti sekretarjev obrambnih oddelkov, kjer je tudi asistent sekretarja vojske, in na 27. mestu so člani obrambnih sil, ki nosijo tri zvezde (generali *lieutenant* in admirali) (McCaffree in Innis 2002, 24).

Pri častnem sprejemu je v veljavi pravilo, da ženska koraka pred moškim na vseh pozicijah, razen v Beli hiši (Department of the Air Force 2016, 78). Pomembno je poudariti, da ima vojaški čin vedno prednost pred načelom »vljudnosti do tujca« (Department of the army 2001, 23). Prednostni vrstni red je ključen za uspešno izvedbo dogodkov ali ceremonij.

Eden izmed najpomembnejših ceremonialnih dogodkov vsake vojske je postroj čete, ki se ga izvši ob sledečih dogodkih: obisku visokega, tujega predstavnika, ob podelitvi odlikovanj, nagrad in v čast enotam ter z namenom, da se izvajanje postroja pokaže visokim gostom (Department of the Army Field Manual 1968, 90). Postroj ima šest komponent, in sicer: formiranje čete, predstavitev in časti, (v kolikor je predviden) umik, pregled čete, nagrajevanje (v kolikor je predvideno) in korakanje (prav tam).

Drugi pomemben ceremonialni dogodek je parada, kot jo imenujejo američani, pri nas bolj poznan vojaški izraz pa je »marš«. Predstavlja bolj formalen dogodek, kot je sam postroj. Pri paradi so gibanje in videz čet ključnega pomena. Razlikujemo med parado batalijona in parado brigade ter ulično parado. Paradi brigade in batalijona sta si zelo podobni, razlikujeta se le v poimenovanju »*brigade/battalion*« ter v premikanju na sprednji liniji, kjer glasbeniki (*band*) prihajajo med pribočniki in linijo poveljnikov batalijona. Pri uličnih povorkah pravila niso tako stroga in so bolj priročna, lahko vsebujejo tudi transport, predvsem za večja orožja, potekajo v kolonah po tri ali štiri vojake, ki si sledijo (Department of the Army Field Manual 1968, 98–9).

Pogrebe ameriške vojske delimo na tri vrste: tiste, ki so v kapeli in pokojnika pospremijo s sprevodom do groba oz. mesta za pokop s spremstvom; sprevod do groba se začne na samem pokopališču in obide storitve kapele; pogreb, ki je le ob grobu (Department of the Army Field Manual 1968, 104).

Za vse uradne dogodke in ceremoniale, ki so del vojske, je potrebno pripraviti vabila, ki morajo biti vedno ročno napisana (ime in priimek povabljenega) ter v tretji osebi v uradni obliki. Povabilo je potrebno zavrniti oz. potrditi, kolikor hitro je to mogoče. Pri uradnih vabilih so na dogodek vabljeni izključno tisti, na katere je vabilo naslovljeno. Četudi imata zakonca otroke in ti niso navedeni na vabilu, ni sprejemljivo, da se jih na dogodek pripelje (Chapter 10, 3).

Na poročnih vabilih člana (ali če sta člana oba) oboroženih sil ZDA je potrebno poleg imena bodočih mladoporočencev navesti tudi uradni naziv, in sicer pred imenom in priimkom. To velja za vabila vseh oboroženih sil ZDA. Primer (Hickey 2017):

Lieutenant Commander Jane Doe
United States Army
to
Chief Warrant Officer John Doe
United States Marine Corps

Na dogodke člani oboroženih sil pridejo v zapovedanih uniformah, vrsti dogodka primerni. Zapovedana vrsta oblačila je navedena na vsakem vabilu v desnem spodnjem kotu.

V zadnjem desetletju so bile uniforme ameriške vojske deležne precej sprememb, katerim še ni videti konca, saj naj bi jeseni leta 2019 bil posodobljen t. i. prekrivni motiv (Marine parents.com 2017). Uniforme vojske delimo na standardne (*standard uniforms*) in posebne (*special uniforms*). Med standardne sodijo bojne (*combat*) uniforme, ki jih nosijo med boji ter v garniziji¹⁸. Poleg bojnih uniform imajo tudi delovne (*service*), med katere spadajo t. i. »Garrison uniform«¹⁹, modra (*army blue*), katero je nadomestila temno zelena (*army green service dress*)²⁰ in uradna (*army formal dress*). Standardna je tudi uradna večerna obleka (*mess uniform/formal evening dress*), ki je enakovredna »black/white tie«, ter uniforme, ki so

¹⁸ sile, ki so pod skupnim poveljstvom

¹⁹ »garrison uniform« predstavlja belo srajco in kravato, v nasprotju z »dress uniform«, ki ima belo srajco in metuljčka za dogodke, ki se odvijajo po 18. uri ter za dogodke, katerih predpisano oblačilo je »black tie«

²⁰ da se pripadnike vojske v delovni obleki lažje loči od ostalih sil, delovne obleke mornarice ter članov zračnih sil ter »dress uniform« marincev in mornarice

namenjene za fizično urjenje (*physical training uniforms*). Posebne uniforme so namenjene predvsem gardnim enotam in članom orkestra, ki so prisotni ob državnih obiskih, uradnih pogrebih, ob menjavah povelja, upokojitvenih proslavah ter na inauguracijski paradi ob menjavi predsednika države (US Army 2017 in Military.com 2017a).

Tabela 5.1: Uniforme kopenske vojske ZDA

SERVICE UNIFORM	(OFFICER) MESS DRESS	COMBAT UNIFORM
		

Vir: Made in USA (2017č) in Military.com (2017f).

Zastava ameriške vojske je bila prvič predstavljena javnosti leta 1956 na 191. obletnici ameriške vojske. Zastava je iz belega svilenega blaga, na katerem je izvezen modri pečat. Rdeča zastavica, na kateri je z belo barvo izvezeno »United States Army« je pod pečatom, pod njo pa je letnica 1775, ki je ustanovna letnica ameriške vojske (glej Slika 5.1.) (Military.com 2017d).

Slika 5.1.: Zastava kopenske vojske ZDA

Vir: Wikipedia (2017a).

Prednostni vrstni red zastav, v kolikor so prisotne zastave vseh oboroženih sil, velja po načelu »rojstnega dne«, prednost pa imata nacionalna zastava (»*National Color*«) in zastava države (*state flag*), v kateri se dogodek izvaja. Vrstni red si sledi: nacionalna, državna, zastava vojske, zastava korpusa mornariške pehote, zastava mornarice²¹, zastava obalne straže in zastava zračnih sil (American Legion Paradise Post 2016).

5.1.1 ČASTNA STRAŽA

»3d. *US Infantry*« je tradicionalna, t. i. »stara garda« ali pehotni polk, in je najstarejša še aktivna pehota v vojski, ki deluje od leta 1784. Je predhodnik častne garde, skrbi za ceremonial vojske ZDA in za varnost v Washingtonu v času izrednih razmer. Garda je sestavljena iz večih enot: »*caisson platoon*« in »*tomb guard platoon*« skrbijo za pogrebne zadeve, prvi nosijo soborca na pogrebu, enota je sestavljena iz sedmih konj in štirih vojakov, drugi pa za varnost grobov neznanih vojakov. »*Continental Color Guard*« ali zastavna enota skrbi za nošenje državne zastave, zastave ameriške vojske in zastavo svoje matične enote. Enota nosi repliko prvotne uniforme prvega ameriškega polka. V polk »3d. *US. Infantry*« spadajo tudi službe za protokolarne topove, salve »*Fire and Drum Corps*« ter orkestri (Long 2016).

²¹ Glede na datum nastanka, 13. oktober 1775, bi morala biti zastava mornarice pred zastavo korpusa, vendar je bila ameriška mornarica leta 1783 ukinjena in leta 1794 ponovno vzpostavljena, tako da pri prednostnem vrstem redu velja zadnji datum.

5.2 PROTOKOL KORPUSA MORNARIŠKE PEHOTE

Korpus mornariške pehote ZDA je bil ustanovljen 10. novembra 1775 kot pomožni organ, ki je pomagal vojski v osamosvojitveni vojni. Leta 1789 je kongres odredil ustanovitev enote korpusa kot samostojnega organa in ga umestil pod oddelek mornarice (Military.com, 2017č). Od leta 1837 marinci tesneje sodelujejo z mornarico (pomorskimi silami), saj si delijo logistične zadeve, transport in usposabljanja. Njihove primarne naloge so podpora pomorskim operacijam, sodelovanje pri razvoju različnih tehnik, sil in opreme skupaj z ostalimi oboroženimi silami ZDA ter izpolnjevanje odredov predsednika države in Ministrstva za obrambo. Seveda pa ne gre pozabiti na skrb za mir in blaginjo države, državljanov in imovine.

Pravila, ki so navedena za mornarico ZDA in so napisana v »*US Navy Regulations*« iz leta 1990, veljajo tudi za Korpus mornariške pehote z majhnimi odstopanji, katere bom predstavila v nadaljevanju. Oddelek za mornarico je tudi avtor dokumenta »*Marine Corps drill and ceremonies manual*«, kateri velja kot priročnik za marince. V njem je pogosto navedeno, da se navezuje na pravilnik vojaške mornarice (»*See US Navy Regulations*«). Najvišji častnik marincev odgovarja sekretariatu mornarice glede organizacije, zaposlovanja, opremljanja in usposabljanja članov korpusa mornariške pehote.

Prvih pet posameznikov²² prednostnega vrstnega reda članov marincev se naslavlja s stopnjo čina pred imenom, kateremu sledi vrsta obrambne sile, kateri pripada (primer: *General John Jacob Doe, United States Marine Corps*), v kolikor gre za uraden zapis, sicer se ga naslovi s stopnjo čina in imenom (primer: *General Doe*) (McCaffree in Innis 2002, 132). Rangi, ki so razvrščeni med polkovnikom in stotnikom, vključno z njima, se prav tako uradno naslavljajo s stopnjo čina pred imenom, za njim pa vrsta oborožene sile. Ko gre za podpolkovika (»*lieutenant Colonel*«), se polni naziv uporablja le pri pisanih naslovih in uradnih najavah. Pri pozdravih in v pogovorih se ga naslovi le s polkovnik (»*Colonel*«) (prav tam). Poročniki in podporočiki se uradno najavljajo kot polkovniki ter ostali nad njimi, posebnost je le v tem, da se poročnike in podporočnike (»*First and Second Lieutenant*«) posploši v naziv »poročnik« (»*Lieutenant*«) in se med njimi ne ločuje (prav tam). Enaka pravila veljajo tudi za pripadnike vojske in zračnih sil, pri mornarici so nazivi in naslavljanja drugačni, kar bom razdelala v protokolu mornarice.

²² *General, Lieutenant General, Major General, Brigadier General, Colonel*

Skupna pravila marincev in mornarice se kažejo pri prednostnem vrstem redu, saj po navedbah Connella in Macka v knjigi pod zaporedno številko 13 ni naveden sekretar korpusa, ampak so zabeleženi le sekretar vojske, mornarice in zračnih sil. Sekretar mornarice v tem primeru zastopa tudi obalno stražo ter korpus. So pa štirinajsti po vrsti, za predsednikom, podpredsednikom skupnih vodij ter upokojenimi predsedniki in podpredsedniki skupnih vodij načelnik štaba vojske, štaba marincev, štaba zračnih sil ter načelnik korpusa mornariške pehote (glede na datum imenovanja) (Connell in Mack 2004, 21–3). Na 24. mestu so podsekretarji oddelka za mornarico skupaj s podsekretajem zračnih sil ter vojske, kjer podsekretar mornarice zastopa tudi korpus in obalno stražo, na 25. so generali s štirimi zvezdami ter admirali, razvrščeni glede na staž, vključno z generali korpusa, ki imajo navedene čine. Na 26. mestu, kjer so asistenti sekretarjev obrambnih oddelkov, zastopa korpus mornarica, in na 27. mestu so člani obrambnih sil, ki nosijo tri zvezde (generali in admirali »lieutenant«), povzeto po McCaffree in Innis 2002, 24 ter Connell in Mack 2004, 24.

Eden izmed najpomembnejših dogodkov, ki je v organizaciji marincev, je »*Marine Corps birthday ball ceremony*«. Praznujejo ga 10. novembra in v ta namen priredijo ples ter tradicionalno rezanje torte. Gre za protokolarni dogodek marincev z zapovedanimi pravili. Maj McClellan navaja, da je bil prvi rojstnodnevni ples marincev prirejen že leta 1925. Parada ob dogodku naj bi vključevala marince, mornariške in vojaške oddelke, narodno gardo in še nekatere druge vojaške oddelke. Tradicija navaja, da se na plesu reže tudi torta, katere prvi kos pripada najstarejšemu marincu, ki je prisoten, drugi kos pa najmlajšemu. Danes se tradicionalni ples nekoliko razlikuje od tistega, ki so ga prirejali v zgodovini. Vsaka enota po državi ima drugače zastavljeno procesijo, obvezni element pa je branje »*Marine Corps order* 47«²³, nagovor poveljnika prisotnim, sprevod in rezanje torte (Military.com 2017b).

Tako kot ostale sile se tudi marinci udeležujejo državnih proslav in ceremonij, ki potekajo po splošnih protokolarnih pravilih. Glede porok se razlikujejo od vojske in zračnih sil, si pa navade delijo z mornarico. Posebnost koridorja pri porokah člana marincev je predvsem v tem, komu se ga pripravi. Ko je eden izmed mladoporočencev pripadnik korpusa mornariške pehote s činom častnika, častnika po pogodbi ali podčastnika, se jima v izhodu iz cerkve/kapele pripravi koridor z dvignjenimi meči. Koridor se pripravi izključno za omenjene. Ko korakata skozi koridor, člani koridorja za njima počasi spuščajo meče. Skozi koridor se sprehodita izključno mladoporočenca. Pri zadnjih dveh članih se mladoporočenca ustavita,

²³ original besedilo, ki ga vsako leto berejo na rojstnodnevnem plesu marincev, je PRILOGA A

kjer jih najstarejši med njima pozdravi z besedami: »Welcome to the Marine Corps« ali »Welcome on board Mr./Mrs. ____«. Nato spustita meče še zadnja dva člana. V kapeli/cerkvi je prepovedano imeti dvignjene meče, vendar v kolikor dežuje, lahko ob dovoljenju duhovnika pripravijo koridor z dvignjenimi meči znotraj, pred izhodom iz cerkve/kapele (Department of the Navy 2003a, 5-27–28).

Ceremonial ob pogrebih aktivnih ali upokojenih članov korpusa je enak pravilom mornarice in bo razloženo v naslednjem podpoglavju.

Uniforme marincev so izrazite in so bile v zgodovini deležne najmanj sprememb. Zadnja je bila januarja leta 2016. Delimo jih na svečane (*dress uniforms*), delovne (*service uniforms*) in vsakdanje (*utility uniforms*). Svečane so primerne za uradne ceremonije in so modre z rdečimi dodatki. So zelo izrazite v nasprotju s svečanimi oblekami ostalih sil, predvsem zaradi rdeče barve. Svečana obleka marincev je edina uniforma oboroženih sil, ki vključuje vse tri barve nacionalne zastave. Delimo jo na »evening«, »blue« in »blue/white«. »Evening dress« je dovoljena le častnikom in podčastnikom (Department of the Navy 2003b, 2–5).

Tabela 5.2: Uniforme Korpusa mornariške pehote ZDA

<i>DRESS BLUE UNIFORM</i>	<i>EVENING UNIFORM</i>	<i>ALPHA UNIFORM</i>
		
<i>CHARLIE UNIFORM</i>	<i>BRAVO UNIFORM</i>	<i>UTILITY UNIFORM</i>

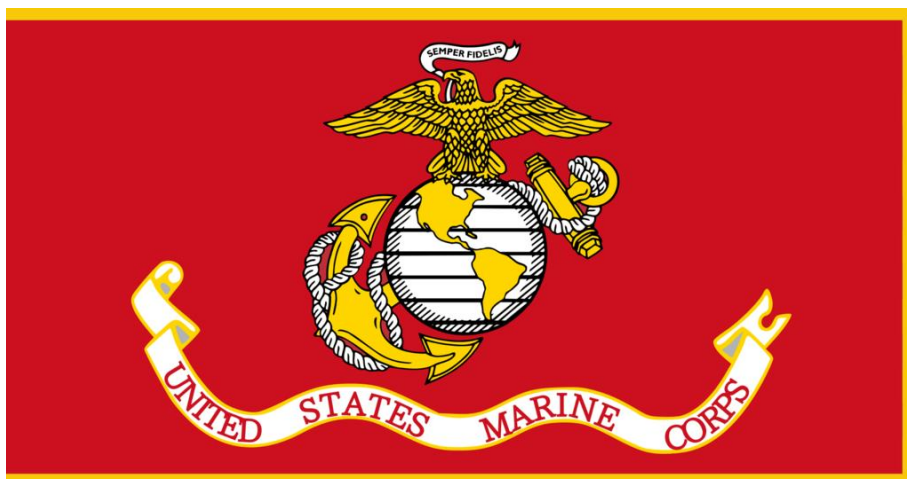
Vir: Made in USA (2017a) in Military.com (2017g).

Delovne obleke marincev so zelene in kaki barve, nošenje pa je dovoljeno tudi izven obsega uradnih dolžnosti. Poznamo tri vrste: »Alpha«, »Bravo«, »Charlie«. »Alpha« je osnovna uniforma, uniformi »Bravo« in »Charlie« pa se razlikujeta le v srajci in kravati (Marine parents.com 2017).

Marinci nosijo uniformo »utility« na bojiščih. Ima značilen maskirni vzorec gozda (zeleno-rjave barve) pozimi, poletna različica pa maskirni vzorec puščave v bež barvi. Enake uniforme »utility« nosi kopenska vojska (prav tam).

Zastava marincev je bila v zgodovini deležna velikih preobratov. Šele leta 1925 sta se uveljavili zlata in škrlatno rdeča barva kot uradni barvi Korpusa mornariške pehote. Po tem letu je bilo še nekaj sprememb in zastava je dobila leta 1939 končno podobo z novim dizajnom, kot jo poznamo danes (glej Slika 5.2.) (Military.com, 2017d).

Slika 5.2.: Zastava Korpusa mornariške pehote ZDA

Vir: Wikipedia (2017a)

Prednostni vrstni red zastav, v kolikor so prisotne zastave vseh oboroženih sil, velja po načelu »rojstnega dne«, prednost imata nacionalna zastava (»*National Color*«) in zastava države (*state flag*), v kateri se dogodek izvaja. Vrstni red si sledi: nacionalna zastava, državna, zastava vojske, zastava korpusa mornariške pehote, zastava mornarice, zastava obalne straže in zastava zračnih sil (American Legion Paradise Post 2016).

5.2.1 ČASTNA STRAŽA KORPUSA MORNARIŠKE PEHOTE

Odred marincev, ki skrbi za ceremonial na različnih dogodkih in slovesnostih po vsej državi, imenovan »*Battle Color*«, sestavljajo tri enote. Glasbena – »*US Marine Corps Drum and Bugle Corps*«, imenovana tudi »*The Commandant's own*«, kjer so združeni marinci, glasbeniki in člani drugih marširnih orkestrov. Druga je zastavna enota »*US Marine Corps Colour Guard*«, kateri poveljuje narednik. Z zastavami prikazujejo vsa odlikovanja, nagrade, odprave in akcije, pri katerih so marinci sodelovali od svoje ustanovitve do danes. Letno sodelujejo na več kot 1000 dogodkih. Zadnja enota je »*US Marine Corps Silent Drill Platoon*«, ki ponazarja natančnost, disciplino in spretnost marincev. To je vod iz 24 članov, ki se naučijo brezhibno vihteti puško in rekvizite brez navodil višjih vodij z namenom predstavljanja marincev (Long 2016).

5.3 PROTOKOL VOJAŠKE MORNARICE

Vojaška mornarica se je sprva borila v ameriški revolucionarni vojni leta 1775. Sicer je delovala uspešno in je zasedla kar nekaj britanskih trgovskih ladij, ampak je hkrati tudi

izgubila precej plov. Pokazalo se je, da se mornarice ne potrebuje več in tako so jo po vojni razpustili (1783) in jo nato z dokumentom »*Naval Act*« leta 1794 ponovno oživili (America's Navy 2017).

Poslanstvo mornarice je zaščititi in braniti pravice ZDA in njihovih zaveznikov, ki se prosto gibajo po oceanih, ter zaščita države pred sovražniki, njena naloga pa je absolutna pripravljenost na vojno, odvrčanje agresije in skrb za svobodo morja. Varujejo pravico do prostega gibanja na morju, vzdržujejo mornariško letalstvo, vključno s kopenskim mornariškim letalstvom (America's Navy 2010, 5–6). Vojaška mornarica ZDA je razdeljena na dva dela: pomorsko floto, ki se deli na atlantsko in pacifiško floto, ter na podporne kopenske elemente. V vojaški mornarici je kapitan vedno kapitan, ne glede na njegov rang.

Nazivi vojaške mornarice si sledijo v sledečem vrstnem redu: admiral flote »*Fleet admiral*« (njegova uniforma ima na ramenu našitek s petimi zvezdicami v krogu ter sidrom, na rokavu ima eno odebeljeno in štiri tanjše zlate črte ter eno zvezdo), admiral »*Admiral*« (njegova uniforma ima na ramenu našitek s štirimi zvezdicami v krogu ter sidrom, na rokavu ima eno odebeljeno in tri zlate črte ter eno zvezdo), viceadmiral »*Vice Admiral*« (njegova uniforma ima na ramenu našitek s tremi zvezdicami v krogu ter sidrom, na rokavu ima eno odebeljeno in dve zlati tanjši črti ter eno zvezdo), »*Rear Admiral*« (njegova uniforma ima na ramenu našitek z dvema zvezdicama v krogu ter sidrom, na rokavu ima eno odebeljeno in eno tanjšo zlato črto ter eno zvezdo), »*Rear Admiral lower*« (njegova uniforma ima na ramenu našitek z eno zvezdo ter sidrom, na rokavu ima eno odebeljeno zlato črto in eno zvezdo), kapitan bojne ladje »*Captain*« (njegova uniforma ima na rokavu štiri tanjše zlate črte in eno zvezdo), kapitan fregate²⁴ »*Commander*« (njegova uniforma ima na rokavu tri tanjše zlate črte in eno zvezdo), kapitan korvete²⁵ »*Lieutenant Commander*« (njegova uniforma ima na rokavu dve tanjši zlati črti in pol ter eno zvezdo), poročnik korvete »*Lieutenant*« (njegova uniforma ima na rokavu dve tanjši zlati črti in eno zvezdo), poročnik z mornariškim činom »*Lieutenant junior grade*« (njegova uniforma ima na rokavu eno tanjšo zlato črto in pol ter eno zvezdo), »*Ensign*« (njegova uniforma ima na rokavu eno tanjšo zlato črto in eno zvezdo) (povzeto po McCaffree in Innis 2002, 44–5).

²⁴ fregata je bojna ladja

²⁵ majhno, lahko oboroženo vojaško plovilo, ponavadi kot spremstvo bojnim ladjam

Za člane vojaške mornarice se naziv doda pred samo ime, primer *Colonel John J. Doe*. V primeru, da gre za kapitana fregate/korvete, se »*Lieutenant*« pri pozdravih ter v pogovoru izpusti, uporablja se ga le v uradnih najavah in pri napisanih naslovih (McCaffree in Innis 2002, 133). Admirali (»*Admiral*«) imajo naziv vedno spredaj, primer *Admiral John Jacob Doe*, tudi pri pogovoru in v uradnih najavah. Kapitan bojne ladje (»*Captain*«) in kapitan fregate (»*Commander*«) se postavi pred ime, ko pa je oseba v civilu, je kapitan vojaške mornarice (»*Captain in the Navy*«) predstavljen kot kapitan mornarice ZDA (»*Captain of the United States Navy*«), da se ga loči od stotnika, člana ameriške vojske (McCaffree in Innis 2002, 139–43). Naziv častnika/častnika po pogodbi (»*Warrant Officer*«, »*Chief Warrant Officer*«) se uporablja pred imenom zgolj na kuvertah in vabilih, v ostalih primerih se ga naslavlja le »gospod/gospa« (*Mr./Mrs./Ms./Miss*). V mornarici ZDA vsi podčastniki nosijo naziv (»*Noncommissioned Officers*«), ki pa se ga ne uporablja. Na uradnih kuvertah se naziv USN (*United States Navy*) napiše za imenom in priimkom, v ostalih primerih se ga naslavlja »gospod« (prav tam).

Člani vojaške mornarice se na seznamu prednostnega vrstnega reda, ki ga določi predsednik države, prvič omenijo pod zaporedno številko 13. Sekretarji oboroženih sil so za podsekretarji izvršnih oddelkov²⁶ in pred veleposlaniki. Sekretarji oboroženih sil si sledijo v sledečem vrstnem redu: vojaški, mornariški, sekretar korpusa mornariške pehote in sekretar zračnih sil. 14. po prednostnem redu je za predsednikom, podpredsednikom skupnih poglavarjev ter upokojenimi predsednikiki in podpredsedniki skupnih poglavarjev, načelnik štaba vojske, štaba marincev, štaba zračnih sil ter načelnik korpusa mornariške pehote (glede na datum imenovanja) (Connell in Mack 2004, 21–3). Na 24. mestu je podsekretar oddelka za mornarico, skupaj s podsekretajem zračnih sil in vojske, na 25. so generali s štirimi zvezdami ter admirali, razvrščeni glede na staž, na 26. so asistenti sekretarjev obrambnih oddelkov, kjer je tudi asistent sekretarja mornarice, in na 27. mestu so člani obrambnih sil, ki nosijo tri zvezde (generali in admirali »*lieutenant*«), povzeto po McCaffree in Innis 2002, 24.

Pri častnem sprejemu gosta oz. kapitana se uporablja pravilo prednosti ženskega spola, saj korakajo ženske pred moškim na vseh pozicijah razen v Beli Hiši, vendar so zadnje čase tudi v mornarici začeli uvajati pravilo moških spredaj, kot je to v navadi pri vojaškem letalstvu (Military Wives 2017a).

²⁶ *Under Secretaries of executive departments*

Odlikovanja in slovesnosti temeljijo na običajih, pravilih in predpisih, ki so skupni večini vojaških mornaric. Večina slovesnosti ima določene elemente, ki so skupni, so pa nekateri, ki se razlikujejo. V nadaljevanju bomo preleteli vse glavne slovesnosti, ki se navezujejo na vojaško mornarico.

Sama bi slovesnosti vojaške mornarice razdelila v tri kategorije. Prva kategorija se navezuje na plovila vojaške mornarice. Vsaka vojaška ladja, mora v času svojega delovanja čez 4 pomembne mejnike, vredne slovesnosti, in sicer: »*Keel-Laying Ceremony*«, »*the christening and launching*«, »*the commissioning*« in »*the decommissioning*«. Vse našete slovesnosti imajo podobne ključne elemente. Drugo skupino bi poimenovala »osebno«, v katero bi vključila poroke, pogrebe in upokojitve. Kot tretjo navajam še uradne obiske.

Poroke vojaških mornarjev so posebne zaradi uniforme člana in zaradi meča. Ob izstopu ženina in neveste iz cerkve ali kapele jima šest članov v uniformah pripravi »lok« z dvignjenimi meči, pod katerim se sprehodita. Ta gesta simbolizira zaobljubo pripadnosti mladoporočencev (Connell in Mack 2004, 67). Tudi pri rezanju torte je v uporabi meč, saj nož nadomesti meč mornariškega častnika. Pripadnik mornarice, ki se ženi, mora obleči »*Service dress Blue*«, za svate velja »*Informal*«²⁷. Za nevesto, ki je pripadnica oboroženih sil, velja, da so bele obleke dovoljene, vendar v tem primeru morajo družice obleči uniformo. V kolikor želi nevesta biti v uniformi, je šopek dovoljen, vendar naprsni šopki niso dovoljeni. Na uniformah je dovoljena le »vojaška« dekoracija (Conetsco and Hart 2009, 144).

Pogrebi članov mornarice imajo tudi svoja protkolarna pravila. V kolikor poteka pogreb na morju, je telo pokojnika ovito v Ameriško zastavo, z zastavo je prekrita krsta (z modrim delom je prekrita glava pokojnika in modri del zastave sega čez levo ramo pokojnika), ki je obtežena, da ne priplava na površje. V primeru, da je preminuli upepeljen in se med pogrebom pepel raztrese v morje, stoji odprta žara na posebni mizici, poleg mize pa na posebnem stojalu prepognjena zastava. V primeru, da se pepela ne raztrese, mora biti žara na posebnem podstavku, ki med pogrebom zdrsne iz ladje v morje. Religijski del je ponavadi prepuščen duhovščini, ostalo slovesnost pa izvede vojaška mornarica (Connell in Mack 2004, 71 in Bureau for naval personnel 1999, 19–23). Navada pri vojaških pogrebih je tudi počastitev pokojnika s tremi streli »*firing three volleys*«. Obred izvajajo vsaj dva uniformirana člana, vsaj eden je član mornarice in trobač, ki izvaja pesem »*Taps*« (Bureau for naval personnel 1999, 19).

²⁷ temna obleka s kravato

Upokojitev častnika oz. glavnega podčastnika (*»chief petty officer«*) je pomemben dogodek, kateremu večina nerada prisostvuje. Pomembno je, da je organiziran v čast osebi, ki odhaja v upokojitev, in njenemu delu (Connell in Mack 2004, 65–6).

Seveda mornarica obeležuje tudi nekatere druge slovesnosti: maturo članov mornariške akademije, državne praznike itd. Med zanimivimi in posebnimi je tudi *»line-crossing ceremony«*, ki obeležuje prvo prečkanje ekvatorja mornarja. Ta slovesnost je že od nekdaj bila zabava posadke, na kateri so izvedli test novincev, ki jih poimenujejo *»Sons of Neptune«* ali *»shell-backs-i«*.

Kot uradni obisk vojaška mornarica šteje srečanje med kapitanom oz. poveljnikom ladje ter t. i. »dostojanstvenikom s kopnega« (*dignitaries ashore*). Tovrsten obisk je uraden, vnaprej pripravljen in vključuje tudi izmenjavo daril (Connell in Mack 2004, 67).

Ne smemo pa pozabiti na uradne večerje, s katerimi povezujemo tudi uniforme, katerim se bomo posvetili v nadaljevanju. Uradnim večerjam se v žargonu vojaške mornarice pravi *»Mess night«*. Omenjen dogodek je formalen, za mlajše častnike pa predstavlja pomembno šolo in izkušnjo v diplomatskih odnosih, javnem nastopanju in obnašanju. Connell in Mack v svojem delu citirata Charlesa Millerja, ki pravi, da so takšni dogoki priložnosti za spodbujanje prisrčnosti, tovarištva ter občutka pripadnosti²⁸ (Connell in Mack 2004, 96–7). Na tej točki je pomembno, da ločimo dve vrsti tovrstnih dogodkov, ki sta skupni vsem silam, in sicer *»dining-in«*²⁹ in *»dining-out«*. V primeru *»dining-in«* na večerji prisostvujejo le člani mornarice, torej le moški, v primeru *»dining-out«* pa so na večerjo vabljene tudi soproge in ostali gostje. Danes so v mornarici tudi ženske, tako da lahko rečemo, da se tile dogodki, ki se dogajajo po večini enkrat letno, ločijo na večerje, kjer je zbrana le posadka, in na večerje, na katere so poleg posadke povabljeni tudi partnerji ter gostje. Namen dogodkov *»dining-in«* in *»dining-out«* je spodbujanje tovarištva in druženje (prav tam).

Posebnost vabila mornarice je v tem, da v primeru, da se vabilo navezuje na dogodek na sami ladji, se v spodnji kot vabila navede ime pomola, s katerega bo ladja izplula (Connell in Mack 2004, 121–2). Ostala pravila, ki se navezujejo na uradna vabila, so enaka za vse oborožene

²⁸ »are still occasions to »promote cordiality, comradeship, and esprit de corps««

²⁹ Novembra 1964 je v članku *Commissioned Officers Mess Managers* bilo natančno povzeto, kaj *»dining-in«* sploh je. Članek velja za prvo uradno omembo tovrstnega dogodka. Nekoč so v večini potekali dogodki mornarice *»dining-in«* v salah zasidranih ladij, medtem ko so člani mornarice takšne dogodke imeli v Washingtonu posadke (Department of the Navy – Naval historical center, 2002).

sile in so navedena v prejšnjih razdelkih. Povabljeni se morajo držati kodeksa oblačenja, ki je naveden na vabilu.

Connell in Mack (2004, 162) navajata, da je uniforma v zgodovini vojaške mornarice že od nekdaj značilen znak profesionalnosti, visokega standarda omike ter vizualne vezi, ki povezuje mornarje. Tako kot se moda za civilne ljudi spreminja, se tudi uniforme, vendar se še vedno držijo pravil, tradicije in vrst operacij. Delovna uniforma za častnike in nadrejene je iz bombaža, jakna z dolgimi rokavi. Ognjevarna oblačila so predpisana za tiste, ki to potrebujejo glede na njihove naloge.

Pomemben »dodatek« k uniformi članov vojaške mornarice je tudi meč. Meč naredi uniformo posebno, njegovo nošenje pa je dovoljeno oz. predpisano le za točno določeno obleko (»*full dress*«), saj velja za orožje. Na meču mornarice so inicialke USRM³⁰.

Uniformo vojaške mornarice lahko razdelimo v tri kategorije, in sicer: »*service dress*«, »*full dress*« in »*dinner dress*«. Prva se nanaša na uniforme, ki se jih uporablja za uradne dolžnosti, potovanja. So sezonske, poleti bele, pozimi modre. »*Full dress*« je zapovedana za sprejeme, kot so upokojitve, poroke, pogrebi in spremembe vodstva. Na levem prsnem žepu so vsi čini, za oficirje in štabne vodnike je zapovedan tudi meč. »*Dinner dress*« ima največ varijant, in sicer je lahko »*dinner dress blue*« (glej Tabelo 5.3.), »*dinner dress white*«, »*dinner dress blue jacket*«, »*dinner dress white jacket*« in »*formal dress*«.

Omeniti moramo še delovno obleko »*combat*« vojaške mornarice, pri kateri se pojavljajo tri barvne kombinacije: prva je modro-siva, ki velja za večino mornarjev, druga je s potiskom »puščave« (*desert*), primer potiska je v tabeli 5.3., tretja pa je s potiskom »gozda« (*forest*), ki je primerna za ekspedicijske enote (glej tabelo 5.3.).

³⁰ USRM pomeni »United States Revenu Marine«

Tabela 5.3: Uniforme mornarice ZDA

<i>OFFICER SERVICE DRESS BLUE</i>	<i>OFFICER SERVICE DRESS WHITE</i>	<i>DINNER BLUE JACKET</i>
		
<i>DINNER WHITE JACKET</i>	<i>OFFICER WHITE UNIFORM</i>	<i>OFFICER KHAKE UNIFORM</i>
		
<i>COMBAT BLUE</i>	<i>COMBAT DESERT</i>	<i>COMBAT FOREST</i>

Vir: Made in USA (2017b) in Wikipedia (2017b).

Pomemben element poleg obleke, po katerem se oborožene sile razlikujejo, je tudi zastava, kot jo američani imenujejo »*The Colour*«. Pečat mornarice predstavlja okrogel znak, na katerem so orel, sidro in ladja. Izšel je leta 1957 in je tudi glavni simbol na zastavi mornarice, katera je bila sprejeta dve leti kasneje, leta 1959. Zastava je temno modre barve, obrobljena z rumeno, na sredini je pečat, obrobjen z rumeno mornarsko vrvjo, pod njim pa je v rumeni zastavici s temno modro barvo napisano »*United States Navy*«, kot prikazuje Slika 5.3. (Military.com 2017c).

Slika 5.3.: Zastava mornarice ZDA

Vir: Wikipedia (2017a).

Prednostni vrstni red zastav, v kolikor so prisotne zastave vseh oboroženih sil, velja po načelu »rojstnega dne«, prednost pa imata nacionalna zastava (»*National Color*«) in zastava države (*state flag*), v kateri se dogodek izvaja. Vrstni red si sledi: nacionalna, državna zastava,

zastava vojske, zastava korpusa mornariške pehote, zastava mornarice, zastava obalne straže in zastava zračnih sil (American Legion Paradise Post 2016).

5.3.1 ČASTNA STRAŽA VOJAŠKE MORNARICE

Ustanovljena je bila leta 1931, njena primarna naloga pa je služiti predsedniku, vojski, mornarici in civilistom na slovesnostih v državi. Sestavljajo jo dve skupini: prvi vod so t. i. »*casket bareres*«, 6 nosilcev krste deluje predvsem v državnem pokopališču v Arlingtonu, drugi vod pa je častna enota (»*firing party*«), kjer sedem članov skrbi za vse ostale pogrebe, izstreljevanje savel ipd. (Long 2016).

5.4 PROTOKOL VOJAŠKEGA LETALSTVA – ZRAČNIH SIL

Zračne sile ZDA so septembra 1947 postale samostojna oborožena sila. Glede na zakon o nacionalni varnosti (»*National Security Act*«) iz leta 1947 so naloge zračnih sil enake kot naloge ostalih sil, le da se navezujejo predvsem na zračni in kibernetiski prostor ZDA, posestevujejo večino zračnega vojaškega transporta, s pomočjo katerega skrbijo za ohranjanje miru, varnosti in stabilnosti v državi (U.S. Air Forces 2017).

Na čelu zračnih sil je general letalstva (»*General of the Air Force*«), katerega prepoznamo po našitih petih zvezdah v krogu. Sledi mu generalpolkovnik (»*General*«), ki ima štiri zvezde, postavljene ena za drugo v liniji, nato si sledijo generalpodpolkovnik (»*Lieutenant General*«) s tremi zvezdicami, generalmajor (»*Major General*«), ki ima našiti dve zvezdi v vrsti, ter brigadir (»*Brigadier General*«), ki nosi eno zvezdo (McCaffree in Innis 2002, 44). Sledijo jim polkovnik (»*Colonel*«), kateri ima našitega krilatega orla, podpolkovnik (»*Lieutenant Colonel*«), ki ima našit srebrn javorjev list, major (»*Major*«) ima našit zlati javorjev list, sledi mu stotnik (»*Captain*«), ki ima dve srebrni paličici našiti, ter poročnik in podporočnik (»*First and Second Lieutenant*«). Prvi ima našito eno srebrno paličico, drugi pa eno zlato (prav tam), Prvih pet posameznikov po prednostnem vrstem redu, ki je zgoraj omenjen, se naslavlja s stopnjo čina pred imenom, sledi mu vrsta obrambne sile, kateri pripada (primer: *General John Jacob Doe, United States Air Force*), v kolikor gre za uraden zapis, sicer se ga naslovi s stopnjo čina in imenom (primer: *General Doe*) (McCaffree in Innis 2002, 132). Rangi, ki so razvrščeni med polkovnikom in stotnikom, vključno z njima, se prav tako uradno naslavlja s stopnjo čina pred imenom, za njim pa vrsta oborožene sile. Ko gre za podpolkovnika (»*Lieutenant Colonel*«), se polni naziv uporablja le pri pisanih naslovih in uradnih najavah. Pri pozdravih in v pogovorih se ga naslovi le s polkovnik (»*Colonel*«) (prav tam). Poročniki

in podporočniki se uradno najavljajo kot polkovniki ter ostali nad njimi, posebnost je le v tem, da se poročnike in podporočnike (*»First and Second Lieutenant«*) posploši v naziv »poročnik« (*»Lieutenant«*) in se med njimi ne ločuje (prav tam).

Člani vojaškega letalstva se na seznamu prednostnega vrstnega reda, ki ga določi predsednik države, prvič omenijo pod zaporedno številko 13. Sekretarji oboroženih sil so za podsekretarji izvršnih oddelkov in pred veleposlaniki. Sekretarji oboroženih sil si sledijo v sledečem vrstnem redu: vojaški, mornariški, sekretar korpusa mornariške pehote in sekretar zračnih sil. 14. po prednostnem redu je za predsednikom, podpredsednikom skupnih poglavarjev ter upokojenimi predsedniki in podpredsedniki skupnih poglavarjev, načelnik štaba vojske, štaba marincev, štaba zračnih sil ter načelnik korpusa mornariške pehote (glede na datum imenovanja) (Connell in Mack 2004, 21–3). Na 24. mestu je podsekretar zračnih sil, skupaj s podsekretajem oddelka za mornarico ter vojske, na 25. so generali s štirimi zvezdicami in admirali, razvrščeni glede na staž, na 26. so asistenti sekretarjev obrambnih oddelkov, kjer je tudi asistent sekretarja vojaškega letalstva, in na 27. mestu so člani obrambnih sil, ki nosijo tri zvezdice (generali in admirali *»lieutenant«*), povzeto po McCaffree in Innis 2002, 24.

Pri častnem sprejemu gosta ali novega komandirja s soprogo se postavi t. i. pozdravno vrsto *»Receiving line«*³¹, kjer posameznik (visoki gost/komandir) hodi pred svojo soprogo, medtem ko hodi mimo čete (Department of the air force 2016, 78).

V primeru, da se izvaja pogreb člana zračnih sil, je možno izvajanje časti tudi s preleti letal, v kolikor si svojci to želijo, kar je svojevrstna posebnost. Dogodek je ceremonialne narave, imenovan tudi *»missing man formation«*, ponekod se pojavlja tudi izraz *»flypast«*, kjer po dva para letal izvajajo častne prelete.

Poseben ceremonialni dogodek članov zračnih sile je t. i. *»Airman's coin ceremony«*, kjer pripravniki napredujejo iz *»trainee«* v prave letalce *»airman«*. Za mnoge naj bi to bil najpomembnejši dogodek v karieri (AFWM 2017).

Tudi v zračnih silah obeležujejo na ceremonialni način upokojitve, priznanja in ostale ceremonialne dogodke pod enakimi pravili kot ostale oborožene sile. Tudi uradna vabila za

³¹ *»Receiving line«* je graciozen in učinkovit način, da lahko visoki gost spozna vse prisotne na ceremoniji (Chapter 10, 11).

slavnostne dogodke in ceremonije se ne razlikujejo od ostalih sil in vključujejo vse elemente, ki sem jih navedla v poglavju o področjih diplomatskega protokola.

Do leta 1947 so člani zračnih sil in vojske nosili enake uniforme. Ko so zračne sile postale samostojna veja oboroženih sil, so prišle tudi spremembe v uniformah. Predpisano je bilo, da vojaško letalstvo najkasneje do 30. junija 1952 nadomesti stare, vojaško zelene obleke z modrimi (*»Air Force blue uniform«*) (USAFE Enlisted Heritage Gateway 2017).

Tabela 5.4: Uniforme Zračnih sil ZDA

<i>OFFICER BLUE UNIFORM</i>	<i>OFFICER MESS DRESS</i>	<i>HONOUR GUARD UNIFORM</i>
		
<i>AIRMAN BATTLE UNIFORM</i>		
		

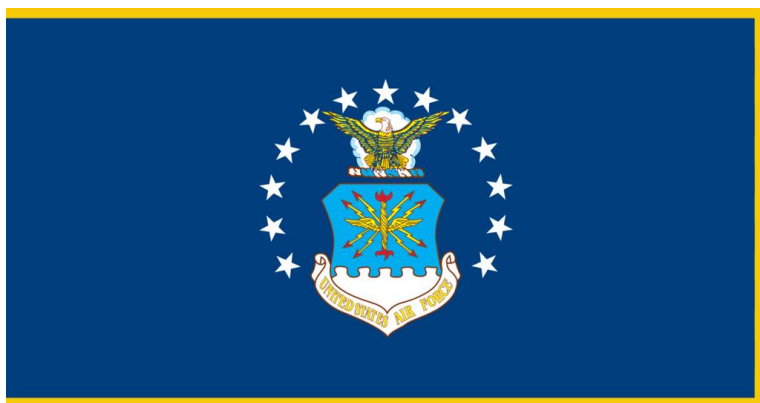
Vir: Made in USA (2017c) in Wikipedia (2017c).

Danes delimo uniforme zračnih sil na standardne (*standard*) in posebne (*distinctive*). Med standardne uvrščamo delovno obleko (*service*), ki jo poimenujejo tudi »*Air force blue*«, ter svečano obleko, ki je predpisana za posebne dogodke (*mess dress*), kot so poroke, letni plesi zračnih sil, slavnostne večerje, in takrat, ko je za ostale predpisana obleka »*black tie*«. Svečana obleka je lahko v kombinaciji z belo jakno spomladi in poleti ali temno modro jeseni in pozimi. Svečana obleka je za častnike obvezujoča na svečanih dogodkih, za ostale je neobvezna, a zaželeno (Department of the Air Force 2017, 46).

Uniforme, ki so za vsakdanjo uporabo (*utility uniforms*), so bile do leta 2011 enake kot vojaške, razlika je bila le v oznaki USAF. Imenujemo jih bojne uniforme (*Airman battle uniforms*) in so kombinacija jakne in hlač z digitalnim tigrastim potiskom (maskirnim vzorcem) z namenom kamuflaže (Department of the Air Forces 2017, 87). Na drugi strani od standardnih uniform so posebne (*distinctive uniforms*), ki so namenjene posebnim enotam, kot so orkester na slovesnosti, častna straža (glej tabelo 5.4.), konjeniška uniforma in uniforma poveljstva (Department of the Air Forces 2017, 130–146).

Zastava zračnih sil (glej sliko 5.4.) je sestavljena iz grba, trinajstih belih zvezd in pečata zračnih sil na modrem ozadju. Trinajst zvezd predstavlja trinajst prvotnih kolonij. Tri zvezde med orlovimi krili predstavljajo tri oddelke za nacionalno obrambo (vojsko, zračne sile in mornarico). Nad grbom je plešasti orel, oblaki ponazarjajo nebeški svod, pod orlom pa je »venec«, sestavljen iz šestih gub modre in srebrne barve izmenično. Zastava, ki je namenjena paradam in notranjemu izobešanju, je obrobljena z zlatim robom (kot slika 5.4.), zastava, namenjena zunanji uporabi, pa je brez roba. Enaka pravila zlatega obroba veljajo za ostale zastave oboroženih sil (Department of the Air Force 2016, 26).

Slika 5.4.: Zastava Zračnih sil ZDA

Vir: Wikipedia (2017a).

Prednostni vrstni red zastav, v kolikor so prisotne zastave vseh oboroženih sil, velja po načelu »rojstnega dne«, prednost imata nacionalna zastava (»*National Color*«) in zastava države (*state flag*), v kateri se dogodek izvaja. Vrstni red si sledi: nacionalna, državna zastava, zastava vojske, zastava korpusa mornariške pehote, zastava mornarice, zastava obalne straže in zastava zračnih sil (American Legion Paradise Post 2016).

5.4.1 ČASTNA STRAŽA VOJAŠKEGA LETALSTVA

Častna straža vojaškega letalstva je bila ustanovljena leta 1948. Sodeluje na vseh dogodkih in slovesnostih, ki vključujejo časti. Častna straža ima štiri elemente, in sicer: »*The Colors Flight*« je zastavna enota, ki prikazuje in varuje nacionalno zastavo, zastavo zračnih sil in ostale prisotne zastave. Drugi pomemben element so »*The Body Bearers Flight*«, nosilci krste oz. posmrtnih ostankov pokojnikov, članov oboroženih sil, v kolikor je pogreb na centralnem, nacionalnem pokopališču. Tretji element so »*The Firing party*«, izstreljevalci častnih strelav s salvami ali topovi med pogrebi, »*The Drill team*«, ki je t. i. »potovalna ekipa«, katera prikazuje brezhibne večšine častne straže zračnih sil, in ekipa »*The Training Flight*«, ki skrbi za usposabljanje častne straže in garde zračnih sil (Long 2016).

6 PROTOKOL OBOROŽENIH SIL REPUBLIKE SLOVENIJE – SLOVENSKE VOJSKE

SV je organizirana brez delitve na zvrsti, obsega pa devet rodov, in sicer: pehota, oklepne enote, letalstvo, pomorstvo, artilerija, zračna obramba, inženirstvo, jedrska-radiološka-kemična-biološka obramba in zveze. Razdelitev glede na sile je sledeča: sile za bojevanje, sile za bojno podporo, sile za zagotovitev delovanja in sile za podporo poveljevanja. Glede na sposobnost premeščanja se sile SV delijo na: premestljive sile in nepremestljive sile. Glede na stopnjo pripravljenosti so sile SV razvrščene v tri skupine: sile visoke stopnje pripravljenosti (2–90 dni), sile nizke stopnje pripravljenosti (91–180 dni) in sile z daljšim časom vzpostavitve pripravljenosti za delovanje (več kot 365 dni) (Ministrstvo za obrambo 2017). Sestava SV je precej drugačna od ameriške. Znotraj SV za zagotavljanje vojaške obrambe slovenskega akvatorija skrbi 430. Mornariški divizijon, ki sodeluje v sistemu zaščite, reševanja in pomoči na morju. Sestavljajo ga Pomorski operativni center, Odred za specialno podvodno delovanje, Odred večnamenskih plovil in Vod za uničevanje neeksploziranih ubojnih sredstev (Slovenska vojska 2017b). Skrb za zračni prostor prevzema 15. polk vojaškega letalstva, ki izvaja nadzor in varovanje zračnega prostora RS, zračno podporo PE SV, sodeluje v sistemu zaščite, reševanja in pomoči ter izgrajuje zmogljivosti za delovanje v operacijah (Slovenska vojska 2017a).

SV je razdeljena na stalni in rezervni sestav. Stalno sestavo predstavljajo poklicni vojaki, medtem ko rezervno tisti, ki sklenejo pogodbo o službi v rezervni sestavi. MZO ima poseben sektor za protokol, znotraj katerega spada enota za protokol – Garda SV, kateri bom posvetila to poglavje.

Garda SV je pristojna za izvajanje protokolarnih nalog in vojaških časti. Enota ima oblikovano eno gardno četo s tremi gardnimi vodi in ognjenim topniškim vodom. Prvi gardni vod predstavlja vojake gardiste, redno zaposlene v SV, drugi in tretji ter ognjeni topniški vod pa se izpopolnjujejo z vojaki ostalih enot SV. Konjeniški vod v celoti sestavljajo prostovoljni pogodbeni rezervisti, ki so stacionirani le v Kobilarni Lipica (Babič 2009, 44). Kot je opredeljeno v Uradnem listu RS (Uradni list RS, št. 56/2007 z dne 26. 6. 2007) je v Gardi SV na voljo 83 delovnih mest, od tega 7 častnikov, 17 podčastnikov, 42 vojakov in 17 vojaških uslužbencev. Enota se lahko dopolni z največ 90 vojaki, v primeru sprejema predsednika RS oz. ostalih nalog protokola (Hlastec 2009, 26).

V RS se protokolarni sprejemi izvajajo v skladu s Sklepom Vlade RS o določitvi protokolarnih pravil št. 08000-2/2007/10, ki je bil objavljen v Uradnem listu RS št. 56/2007, Protokolarna pravila v SV pa so opredeljena v Pravilu Službe SV.

V SV je za izvajanje vojaških protkolarnih nalog na najvišji ravni bila leta 2013 ustanovljena Enota za protokol (EPROT), ki je kot namensko oblikovana enota SV sestavljena iz lastnega poveljstva, Garde SV, Orkestra Slovenske vojske (ORKSV) in oddelka za podporo delovanja (OPOD). EPROT je sestavljena iz 100 pripadnikov, v primeru potreb po večjem številu vojakov v posameznih postrojih pa se enota dopolni še z dodatnimi 80 vojaki, ki so nam dodeljeni v sistem TACON, kar pomeni, da v to skupino spadajo vojaki, ki sicer ustrezajo strogim merilom izbora in so za izvajanje osnovnih gardnih nalog primerno usposobljeni, a svoje naloge dnevno opravljajo v drugih enotah SV, v kolikor pa se pokaže potreba, se javijo v EPROT in sodelujejo pri izvedbi vojaških protokolarnih nalog (Kovačič 2016).

Enota za protokol – Garda SV je notranja enota EPROT in je namenjena organiziranju in izvajanju vojaškega protokola za potrebe SV, MZO, urada predsednika države in urada predsednika vlade. Odogovorna je za načrtovanje, izvedbo in organizacijo vseh vrst protokolarnih in gardnih nalog, med katere sodijo:

- sprejemi z vojaškimi častni predsednikov držav, vlad, ministrov ter načelnikov generalštaba in drugih visokih gostov. V njihovi pristojnosti so tudi vojaške časti ob žalnih in drugih slovesnostih v državi;

- predaje akreditivnih pisem, sprejemi predstavnikov države in vlade v vojašnicah, izvajanje pogrebov in drugih žalnih slovesnosti, ki se jih udeležijo šefi države (Hlastec 2009, 26). Vojaške časti visokim tujim gostom se izrazi z rdečo preprogo ob postrojeni vojaški enoti določene moči, navaja Hlastec (2009, 19), saj rdeča preproga že od nekdaj predstavlja toplino sprejema in je ni države na svetu, ki ne bi ohranjala tega običaja, še piše.

Poleg Garde SV so deli EPROT-a še oddelek za podporo, ki skrbi za logistično podporo pri izvedbi gardnih, vojaških protokolarnih in glasbenih nalog, in Orkester SV, ki je namenjen za izvajanje glasbenega dela pri izvedbi gardnih in vojaških protokolarnih nalog na ministrskem nivoju, v enotah in poveljstvih SV ter lokalnih skupnostih doma in v tujini (Kovačič 2016).

Vojaške slovesnosti, praznovanja in počastitve v SV so ob prisegi vojakov, sprejemu bojne zastave, Dnevu Slovenske vojske (15. maj) in dnevih rodov ter služb, sprejemu in predaji poveljniške dolžnosti, ob pričetku in na koncu usposabljanja oziroma šolanja, predaji priznanj in odlikovanj, razglašanju aktov o odlikovanjih, priznanjih, pohvalah, nagradah, podelitvah činov in povišanjih, ob upokojitvi in ob drugih dogodkih, pomembnih za poveljstva ali enote oziroma SV (Pravila Službe v Slovenski vojski 1996, čl.371).

Vojaške osebe se v SV naslavljajo s činom oz. razredom, kateremu dodamo priimek, civilne osebe se naslavljajo z »gospod«. V kolikor nam je priimek neznan, pred činom oziroma razredom dodamo naziv gospod. Generali in admirali se naslavljajo z besedo »generak« ali »admirak« ne glede na stopnjo čina, kar je enako kot v pravilniku oboroženih sil ZDA (Pravila Službe v Slovenski vojski čl.78–83).

Prednostni vrstni red Slovenije postavlja ministra za obrambo skupaj z ostalimi ministri na enajsto mesto. Načelnik generalštaba SV je znotraj vojske najvišji po rangi, na državni ravni pa se mu dodeljuje pozicijo po prednostnem redu različno, odvisno od dogodka. Če ima dogodek večjo vojaško noto, se ga uvrsti za ministrico za obrambo in državnega sekretarja. Na prednostni listi RS, ki jo navaja Benedetti (2009, 99–100), se s strani obrambnega ministrstva, kot sem že omenila, uvršča do 22. mesta le minister, ostalih predstavnikov SV ni na listi.

Za razliko od ZDA v Sloveniji ni obvezno, da člani SV na poroki nosijo uniforme, je pa zaželeno in dokazuje pripadnost. V kolikor se član odloči, da bi nosil uniformo, je pridobitev soglasja s strani generalštaba nujna (Pravila službe v Slovenski Vojski 1996, 42.čl.). Glede na to, da so pravila SV pri porokah precej manj stroga kot v ZDA, so tudi poročna vabila po želji posameznika, brez nazivov. Ob uradnih protokolarnih dogodkih doma in v tujini predsednika RS spremlja pribočnik³² (Benedetti 2009, 135).

Pripadniki Garde SV imajo dva tipa uniform za opravljanje nalog, ki se ločijo glede na lokacijo izvajanja, in sicer:

- pri izvedbi sprejemov in nalog zunaj prostorov Slovenske vojske je njihova uniforma svečana, temno zelene barve. Za zimsko izvedbo k svečani uniformi spada tudi svečani plašč in zimska bunda. Vojak se v tej uniformi od častnika in podčastnika loči le po čapki, ki ima manj zlatih obrob, ter po okrasni vrvici, ki je pri vojakih manj bogata in ima na koncu kovinski konici. K uniformi spadajo jahalni škornji, ki segajo do kolen. Pri izvajanju protokolarnih nalog so obvezne bele usnjene rokavice;
- v kolikor naloge izvajajo v uradnih prostorih Slovenske vojske, gardisti nosijo klasično vojaško uniformo, kot dodatek pa gardni pas in rdečo baretko (Hlastec 2009, 28–9).

Obvezna oprema gardistov je tudi polavtomatska puška, model 59/66, ki je olepšana in prirejena, ter sablja, ki je statusni simbol častnika gardne enote (prav tam).

Slika 6.1. Garde SV ob polaganju venca (primer uniforme)

³² pribočnik je visoki častnik Slovenske vojske, ki ga po predhodnem soglasju s predsednikom Republike Slovenije določi minister za obrambo (Benedetti 2009, 135)

Vir: Varensvet.si (2016).

Zastavna enota je na slovesnostih, praznovanjih in počastitvah, razen častne enote Slovenske vojske, v bojnih uniformah ter nosi čelade in orožje s kopitom in nožem (Pravila Službe v Slovenski vojski 1996, čl.372).

Prednostni vrstni red zastav v RS v primeru, da so zastave pred poslopjem SV, si sledi: državna zastava na sredini, zastava Evropske Unije levo od zastave RS, desno od zastave RS pa je zastava SV (Benedetti 2009, 605). Zastava SV ali prapor je enake barve kot državna zastava, le da je na sredini grb SV, kot prikazuje slika 6.2. V SV, navaja Hribovšek (2014), se beseda prapor ne uporablja, temveč se uporablja izraz zastava.

Slika 6.2: Prapor SV (skrajno levo) in vojaški pomorski zastavi (sredinska je državna, desna je na premcu)

Vir: Hribovšek (2014).

7 PRIMERJAVA PROTOKOLOV

Nazivi in naslavljanje v oboroženih silah ZDA se delijo na dva pola. Za vojake, člane zračnih sil in marince veljajo ena pravila, za člane mornarice in obalne straže pa druga, kar je zanimivo, če velja večina protokolarnih pravil mornarice tudi za marince glede na dokument »US Navy Regulations«, ki sem ga omenjala tekom analiz sil. V splošnem nosijo posamezni rangi v vseh silah enako težo. V vojski, zračnih silah in mornarici imajo najvišji čin s petimi zvezdicami (»Fleet Admiral«, »General of the Navy«, »General of the Air Forces« in »General of the Army«), v korpusu mornariške pehote ter obalni straži pa je najvišji čin s štirimi/tremi zvezdicami. Glede na to, da imata v mornarici oba »Fleet Admiral« in »General of the Navy« pet zvezdic, se je nekaj časa porajalo vprašanje o činu s šestimi zvezdicami, kar so opustili. Prvih pet po prednostnem vrstnem redu se v vojski, zračnih silah in mornarici uradno naziva s činom, ki je pred imenom in priimkom, za priimek pa se doda vrsta sile, kateri pripada (primer: *General John Jacob Doe, United States Army*). Ko ne gre za pisana vabila oz. ob neuradnih priložnostih, se polno stopnjo čina izpusti in se posploši naziv v

general/poročnik (*»Colonel namesto Lieutenant Colonel«*). Za mornarico je kapitan (*»Captain«*) vedno brez stopnje čina, naziv *»Lieutenant«* se pri pozdravih izpusti in se naziva le s *»Captain«*. Edina posebnost pri naslavljanju v vojaški mornarici je, da ko je kapitan mornarice v civilu, je nujno nasloviti ga s kapitan mornarice ZDA *»Captain of US Navy«*, da se ga razlikuje od stotnika ameriške vojske (*»Captain of US Army«*) (McCaffree in Innis 2002, 139–43).

V SV se čini ločijo na generalske, admiralske, častniške in mornariške. Najvišji čin nosi general, vendar pri nas za razliko z ZDA nima pet zvezdic, ampak štiri zlate trakove in oznako z lipovim listom. Pravila naslavljanja in nazivanja v SV veleajo, da se vojaško osebo naslavlja z »gospod«, činom in priimkom (primer: gospod stotnik Perko), brez vrste sile, saj vsi pripadniki spadajo v SV ne glede na polk ali batalijon. Generale in admirale SV se naslavlja z »generak« ali »admirak« ne glede na stopnjo čina (Pravila službe o Slovenski Vojski 1996, 69. čl.).

Med raziskovanjem teme sem naletela še na eno posebnost, ki se navezuje na pozdravljanje v oboroženih silah ZDA. Vojska in zračne sile lahko pozdravljajo v sedečem položaju in brez pokrivala ter izključno z desno roko, medtem ko marinci lahko pozdravljajo z levo roko, v kolikor je desna obremenjena. Marinci morajo obvezno nositi pokrivalo in med pozdravljanjem stati (Military wives 2017b). Pripadniki SV lahko pozdravljajo s kapo ali pa brez nje (Pravila službe o Slovenski Vojski 1996, čl.66).

Obrambni sekretar ZDA je po prednostni razvrščen na deveto mesto poleg vseh vodij ministerstev, v RS minister za obrambo zaseda enajsto mesto po prednosti skupaj z ostalimi ministri. Sekretarji vojaških oddelkov ZDA (vojske, korpusa mornariške pehote in zračnih sil) se po prednostnem vrstnem redu uvrščajo na trinajsto pozicijo, kjer so razvrščeni vsi sekretarji izvršilnih oddelkov v državi. Na tej poziciji ni sekretarja korpusa mornariške pehote ter sekretarja obalne straže, saj ta pozicija ne obstaja, ker sta tako obalna straža kot korpus del mornarice in ju zastopa oddelek mornarice, v tem primeru sekretar. Na štirinajsto mesto po prednostnem vrstnem redu se uvrščajo načelniki vojske, mornarice in zračnih sil ter načelnik Korpusa mornariške pehote (vsi glede na datum imenovanja). Za njimi, na isti poziciji, se razvrstijo vojaški generali, ki imajo pet zvezdic, in admirali flote. Dvajseti po preseansu je uvrščen komandir obalne straže, medtem ko so 24. po vrsti podsekretarji vojaških oddelkov (vojska, mornarica in zračne sile) (McCaffree in Innis 2002, 21–4). Ostali generali (tisti s štirimi zvezdicami) in admirali glede na delovno dobo so na 25. mestu, katerim sledijo

upokojeni oficirji, ki so za aktivnimi. Na 26. so asistenti sekretarjev vojaških oddelkov glede na datum imenovanja znotraj vsakega oddelka. 27. po preseansu pa je general podpolkovnik in viceadmirali, razvrščeni glede na dobo staža (McCaffree in Innis 2002, 24).

Diplomati, ki niso na misiji, so v preseansu razvrščeni glede na dolžino služenja. Vojaški, zračni in mornariški ataše so rangirani glede na njihov razred³³. V splošnem konzuli zasedajo isto mesto kot generali brigade vojske, zračnih sil, korpusa mornariške pehote in vice-admiralov v mornarici, vendar v kolikor so na srečanjih skupaj, so generalni konzuli za omenjenimi, spadajo tudi za polkovnike/kapitane obrambnih sil³⁴ (McCaffree in Innis 2002, 29–30).

Če posplošimo, je vojaški prednostni red ZDA zelo razumljiv in enostaven, saj si sledi glede na rang posameznika ter na čas imenovanja (Conetsco and Hart 2009, 122). Enako logičen in enostaven je prednostni red zastav, saj se zastave razvršča glede na datum nastanka posamezne sile. Zastave so si po pričakovanju različne, vsaka nosi svoj simbol, velja pa za vse enako »pravilo zlatega roba« za izobešanje zunaj in znotraj. V SV ni težav pri zastavah, ker se SV predstavlja z originalno zastavo, enakih barv kot je državna z rumenim grdbom SV na sredini.

V diplomaciji veljajo splošne forme in zapovedi pri pisanju vabil. Isto velja tudi v vojaškem sektorju, posebna so le vabila mornarice in hkrati marincev, ki se navezujejo na dogodke na ladji, saj mora biti na vabilu (v spodnjem kotu) navedeno tudi, s katerega pomola ladja izpluje.

S protokolarnega vidika so dogodki na ladji zanimivi in posebni, po mojem mnenju logistično bolj enostavni in varni kot tisti na kopnem. Nedvomno je mornarica tista, ki ima najzanimivejše in hkrati najbolj posebne ceremonije, ki se tičejo javnosti, pa tudi tiste, ki se navezujejo zgolj na samo silo (»*line crossing ceremony*«, kjer obeležujejo prvo prečkanje ekvatorja novega mornarja, in hkrati »*Neptune party*«, ki je kot nekakšen krst mornarja). Podobno obeležujejo dogodek »napredovanja« tudi v zračnih silah, kjer priredijo »*Airman's Coin ceremony*«, ko pripravnik postane pravi letalec (AFWM 2017). Velik poudarek

³³ sledijo si: svetovalec ministra, svetovalec ali višji sekretar, v kolikor je svetovalec odsoten, vojaški, mornariški in zračni ataše, atašeji civilne družbe, prvi sekretarji, drugi sekretarji, asistenti vojaških, mornariških in zračnih atašeev itd. (McCaffree in Innis 2002, 28–9)

³⁴ sledijo si: general brigade in vice-admirali, generalni konzuli, polkovnik in kapitan mornarice, konzuli, podpolkovnik in komandir itd. (McCaffree in Innis 2002, 29–30)

dajemornarica plovilom, saj obeležuje prvo izplutje (*»launching ship ceremonies«*), zagon ladje (*»commissioning a naval ship«*), zadnje izplutje (*»decommissioning«*) in za vsak tak dogodek velja poseben ceremonial, ki ga v ostalih silah ne najdemo zaradi drugačne logistike.

Vsaka oborožena sila ZDA ima vsaj en dogodek, ki je edinstven in ni skupen ostalim silam. Tako marinci obeležujejo 10. novembra rojstni dan korpusa mornariške pehote in priredijo tradicionalni ples z rezanjem torte, ameriška vojska daje več poudarka s protokolarnega vidika na parade. Pogrebi potekajo na podoben način, razlike so le, v kolikor pogreb ni na pokopališču, temveč na ladji/letalu, saj veljajo tam posebna protokolarna pravila. Logistično poseben je tudi prelet letal na pogrebi visokih državnih predstavnikov ali pripadnikov zračnih sil. Tovrsten častni dogodek se imenuje *»missing man formation«*, ponekod se zasledi tudi izraz *»flypast«*.

En izmed lepših in posebnih dogodkov člana obrambnih sil je nedvomno poroka, ki ima posebne elemente, med katerimi so vabila, ki vključujejo nazive, posebna je obleka ženina/neveste, v kolikor je član oboroženih sil, ter cvetje. Kraj, kjer se poroka odvija in so prisotni člani oboroženih sil, mora imeti poostreno varnost, poleg tega ob izhodu iz cerkve/kapele mladoporočenca pričaka pozdravni »lok« z meči oz. sabljami. Meče uporabljajo člani vojaške mornarice ter marinci, sablje pa člani zračnih sil in kopenske vojske. Tudi za rezanje torte meč (pri marincih in članih mornarice) oz. sablja (pri vojaki in članih zračnih sil) nadomestita nož (povzeto po Conetsco in Hart 2009, 141). V protokolarnih pravilih RS ni navedeno nošenje uniforme na poroki, je pa, v kolikor se par za to odloči, izraz visoke časti. V kolikor je to želja mladoporočencev, je potrebno dovoljenje nadrejenega za nošenje uniforme. Tudi koridor sabelj/meča pri nas ni v ustaljeni praksi.

»Receiving line« ali pozdravna vrsta je ustaljena praksa ne le v protokolarnih pravilih ZDA (v vseh oboroženih silah in nasploh), pač pa tudi v protokolu RS, le da je pri nas to bolj pogost dogodek pri visokih obiskih, v ZDA pa se pogosto izvaja tudi ob sprejemu komandirjev oz. ob povišanju članov oboroženih sil. Se pa tako v RS kot v ZDA postavi rdečo preprogo, ki ponazarja čast in toplino sprejema za visokega gosta.

Pomembno je poudariti, da je Garda SV nepogrešljiv del večine protokolarnih dogodkov RS, naj si bo ob akreditacijah, obiskih tujih državnikov, proslavah, pogrebi, polaganju vencev ipd. Enako velja za garde oboroženih sil ZDA, le da so stvari pri nas drugače zastavljene kot v ZDA zaradi same logistike in velikosti države, pa tudi zaradi organizacije. Struktura v ZDA je taka, da ima vsaka garda tudi orkester, zastavno enoto, oddelek, ki skrbi za topove in salve,

pri nas pa je ta enota t. i. Enota za protokol (EPROT) in je namensko oblikovana enota SV, sestavljena iz lastnega poveljstva, Garde SV, Orkestra Slovenske vojske in oddelka za podporo delovanja.

Na videz so si med seboj najbolj podobne uniforme marincev in vojakov. Marince in vojake lahko ločimo po tem, da marinci ne nosijo baretke, škornje nosijo le k uniformi »utility«. Delovna uniforma marincev *service uniform* je podobna obleki »business«, le da ima srajco kaki barve. Enakovredna vojaška uniforma ima svetlo zeleno srajco. Marinci nosijo čin na rokavu srajce delovne uniforme, oficirji na ovratniku, medtem ko v vojski nosijo čin na naramnikih čez ramo (Marine parents.com 2017). Drugače pa se uniforme ločijo po barvi, »evening dress« marincev je najbolj specifična in edina vsebuje vse tri barve, ki jih ima zastava ZDA. Bojne, oz. uniforme marincev in vojakov »utility« so enake, z enakim maskirnim vzorcem.

Dekoracije, našitki, čini članov oboroženih sil ZDA se nosijo na levem prsnem žepu jakne in si sledijo od desne proti levi po prednostnem vrstnem redu (razen »medal of honor«, katera se nosi okrog vratu) (French 2010, 275). V SV se oznake činov za mornariške podčastnike, častnike in admirale pritrdene na naramkah oziroma spodnjem delu obeh rokavov bojne, službene ali slavnostne uniforme, oznake činov in razredov na bojnih uniformah se nosijo na levem naprsnem žepu uniforme. Na službenih uniformah se oznake činov in razredov nosijo na naramkah (Ministrstvo za obrambo 2017a). Gardisti SV imajo dva tipa uniform, in sicer svečano, temno zelene barve in je namenjena izvedbi sprejemov in nalog zunaj prostorov SV, ter klasično vojaško uniformo z dodatkom gardnega pasu in rdeče baretke za naloge v uradnih prostorih SV (Hlastec 2009, 28–9).

Pokrivalo je obvezen element uniform članov oboroženih sil. Razlikuje se v obliki, različen med silami pa je tudi protokol nošenja. Vojaki in člani zračnih sil ne smejo nositi pokrivala v javnih zgradbah, držati morajo čepico pod roko, medtem ko marinci v ladjah lahko nosijo pokrivalo (Military wives 2017b). V SV se pozdravlja s pokrivalom ali brez ne glede na območje pozdravljanja, kot je to predpisano v ZDA. V kolikor vojaška oseba vstopi/izstopi iz vojaške ladje, pozdravi vojaško pomorsko zastavo tako, da se na gornji palubi obrne k zastavi, jo pozdravi in nadaljuje gibanje (Pravila službe Slovenske Vojske 1996, 77.čl.).

8 ZAKLJUČEK

Protokolarna pravila so globoko zakoreninjena v zavest in izhajajo iz zgodovine. V kolikor so neučinkovita, je prva rešitev prestrukturiranje protokola znotraj posamezne države. Po podrobni analizi menim, da ne RS niti ZDA nimajo te potrebe, saj so pravilniki jasno napisani in na voljo vsem. Je pa ob protokolarnih pravilih potrebna zdrava mera upoštevanja tradicij in običajev države gostiteljice in države sprejemnice.

S svojo magistrsko nalogo sem prišla do ugotovitve, da razlike v protokolih in ceremonialu oboroženih sil ZDA obstajajo, kar je tudi odgovor na moje prvo raziskovalno vprašanje. Ob iskanju literature in primernih sogovornikov sem naletela na nevednost Američanov, tudi profesorjev, živčih v ZDA, s področja protokola in oboroženih sil, kar mi je dalo dodaten zagon, da stvar raziščem.

Ne moremo reči, da ima vsaka sila svoja protokolarna pravila, imajo pa vsaka svoj dokument s smernicami, razen Korpus mornariške pehote se drži pravil mornarice. Zračne sile imajo »AFPAM 34-1202, Guide to Protocol«, mornarica »US Navy Regulations« in vojska »A guide to protocol and Etiquette for official entertainment«. Na podlagi prebrane literature lahko rečem, da je resda večina pravil enakih in so povzete iz državnega »state« protokolarnega okvirja, vendar so nekatere razlike ključne, saj lahko marsikdaj povzročijo resne diplomatske zagate in spore.

Med temeljne zagotovo štejem nazive in naslavljanje ter prednostni vrsti red, ki lahko povzročita velik diplomatski spor. Zanimivo je, da nimajo vse sile enakih činov – rangov za svoje pripadnike. Za marince je najvišji rang s štirimi zvezdicami, za vojsko, letalstvo in mornarico je najvišji rang npr. »general of the Army«, ki nosi pet zvezdic. Po prednostnem vrstem redu v ZDA se daje večjo veljavo članom vojske, zračnih sil in mornarice. Marinci so nekoliko v ozadju oz. jih zastopajo člani mornarice. V primerjavi z RS pa ZDA izkazujejo več časti glede na preseans članom oboroženih sil, saj najdemo v preseansu do 22. mesta na enajstem mestu le ministra za obrambo. Smotrno bi bilo, da se natančno definira tudi najvišji rang v vojski – načelnika generalštaba in se ga umesti v preseans.

Potrebno je paziti na razvrstitve članov po rangi najprej znotraj posamezne sile in nato pripravljati skupni prednostni vrsti red. Največkrat se v ZDA greši pri »Army Captain« in »Navy Captain«, saj jih glede na naziv enako rangirajo, vendar je »Navy Captain« lahko primerljiv z »Army Colonel«. Pomote se dogajajo tudi zaradi določenih uniform, predvsem

med marinci in vojaki, saj so si med seboj najbolj podobni. Poleg tega so »utility« uniforme marincev in vojakov enake in se jih večkrat pomeša, če se ne uporablja naziva in vrste sile ob imenovanju.

Ena izmed razlik, ki je posebna tudi zaradi neumeščenosti v pravilnik SV pri nas, je ceremonial na poroki. Poroka člana oborožene sile ZDA je svojevrsten dogodek, saj je zakonsko določeno nošenje uniforme ter protokolarni obred koridorja z orožjem. Članom zračnih sil in vojske je skupna uporaba dvignjene sablje v koridorju, mornarica in marinci pa uporabljajo meč. Oba primerka orožja se uporablja tudi pri rezanju torte. V RS nošenje uniforme pri porokah ni obvezno, tudi koridor ni ustaljen običaj. Prav tako vabila niso uradna za razliko od vabil člana sil v ZDA, kjer mora biti navedena tudi stopnja čina.

Navedenih je le nekaj bistvenih razlik, pomembnih za uspešnost protokola, ter nekoliko elegantnejša smer – poroka, da izniči strogost oboroženih sil. Lahko rečem, da sem tekom analize prišla do spoznanja, da ceremonial izgublja svojo težo, mogoče tudi zaradi vse bolj sproščenega in poenostavljenega protokolarnega ozračja. Le redki so ceremonialni dogodki v državi, ki izhajajo iz tradicije. Pohvaliti gre mornarico ZDA, ki ohranja največ ceremonialnih dogodkov, ki izhajajo iz zgodovine, običajev in tradicije. To me žalosti, saj je ceremonial tisti, ki ima zaradi tradicije največ maneverskega prostora pri ustvarjanju in edinstvenosti.

Ob iskanju odgovora na drugo vprašanje, kako je obrambni protokol umeščen v diplomacijo Slovenije, sem ugotovila, da so pravila bolj kot ne na papirju, v praksi pa so diplomacija – protokol – MZO tesno povezani. MZO ima poseben sektor za protokol, znotraj katerega je najpomembnejša enota Garda SV, ki je namenjena organiziranju in izvajanju vojaškega protokola za potrebe SV. Protokol RS, na čelu s šefinjo gospo Ksenijo Benedetti, tesno sodeluje z Ministrstvom za zunanje zadeve, Uradom vlade za komuniciranje, Ministrstvom za notranje zadeve (predvsem s Policijo) in MZO. Skupaj usklajujejo tako obrambni protokol kot tudi državni.

Odgovor na tretje raziskovalno vprašanje zelo težko podam, saj sta si državi tako zelo različni, predvsem glede velikosti in strukture. Težko bi bilo prenesti najprej strukturo oboroženih sil ZDA in posledično protokolov v RS. Zdi se mi, da bi bilo to nesmiselno, saj v RS naveza državni protokol, diplomatski protokol, obrambni protokol in vojaški protokol odlično sodelujejo. Resda je uradno tudi v RS ločen državni, diplomatski in obrambni protokol, vendar v praksi so ločnice zabrisane in večino odgovornosti ter nalog prevzema

državni protokol, ki pa brez pomoči službe za protokol na MZO, katera skrbi za vojaški protokol, protokolarni dogodki nebi bili uspešni.

Visoki rezultati, redki protokolarni spodrsljaji in zadovoljni obrazi so rezultat odličnega kolesja protokolarnih služb RS, katere skrbijo za ohranjanje tradicije in ugled naše države. S tem, da smo manjši, pa ni čisto nič narobe, saj imamo manjši manevrski prostor za morebitne nevšečnosti. Upam, da bo naša država, ki sicer nima dolge zgodovine, na katero bi se lahko opirala, znala ohraniti manjše svečanosti, ki so pomembne za nacionalne interese.

9 LITERATURA

AFWM. 2017. *Significance of ceremonies*. Dostopno prek: <http://afwm.org/grad-info/significance-of-ceremonies/> (26. maj 2017).

American Legion Paradise Post. 2016. *Military birthdays and order of precedence*. Dostopno prek: <http://home.earthlink.net/~alrnevada/id42.html> (24. april 2017).

America's Navy. 2010. *START – Standard-Transition-Acknowledgement-Requirements-Training*. Dostopno prek: https://web.archive.org/web/20120308111907/http://www.cnrc.navy.mil/Graphic-Elements/PDFs/start_guide.pdf (22. maj 2017).

--- 2017. *A powerful presence through the years*. Dostopno prek: <https://www.navy.com/about/history.html> (25. maj 2017).

Army protocol directorate. 2015. *Department of the Army Protocol Precedence List*. Dostopno prek: [https://wss.apan.org/3635/usaraf/Shared%20Documents/Army%20Precedence%20List%20\(With%20Notes\)%20-150928.pdf](https://wss.apan.org/3635/usaraf/Shared%20Documents/Army%20Precedence%20List%20(With%20Notes)%20-150928.pdf) (26. maj 2017).

Babič, Branko. 2009. *Vodenje v vojski: Analiza delovanja gardne enote*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Benedetti, Ksenija. 2009. *Protokol simfonija forme*. Ljubljana: Planet GV.

Benko, Vlado. 1978. *Mednarodni odnosi*. Maribor: Založba Obzorja.

--- 2000. *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Bohte, Borut in Vasilka Sancin. 2006. *Diplomatsko in konzularno pravo*. Ljubljana: Pravna fakulteta in Cankarjeva založba.

Bureau for naval personnel. 1999. *Naval Military Funerals*. Dostopno prek: <http://www.public.navy.mil/bupers-npc/support/casualty/Documents/NAVPERS%2015555D.pdf> (14. april 2017).

Cameron, Averil. 1992. *The Byzantine Book of Ceremonies*. V *Rituals of royalty*, ur. Cannadine Davis in Simon Price. Cambridge: University Press.

Chapter 10. Protocol, customs and courtesies. <http://indianstrategicknowledgeonline.com/web/Chapter%2010.pdf> (11. maj 2017).

Character and Leadership Development Program. 2017. Lesson 9: *American Military Traditions, Customs, and Courtesies*. Dostopno prek: http://www.stjohns-chs.org/jrotc1/generalinfo/PDF_TextBook/U1/C1/U1C1L9_txt.pdf (22. maj 2017).

Clarke, J. L. 2006. *Armies in homeland security: American and European perspectives*. Washington (D.C.): National Defense University Press.

Conetsko, Cherlynn in Anna Hart. 2009. *Service etiquette*. Fifth edition. Annapolis: Naval institute press.

Department of the Army. Pamphlet 600–60. 2001. *A Guide to Protocol and Etiquette for Official Entertainment*. Dostopno prek: http://www.ushistory.org/betsy/images/p600_60.pdf (22. december 2016).

Department of the Army Field Manual. 1968. *Drill and Ceremonies*. Dostopno prek: <https://ia800301.us.archive.org/23/items/FM22-51968/FM22-51968.pdf> (11. maj 2017).

Department of the Air Force. 2016. *Guide to protocol*. Dostopno prek: http://static.e-publishing.af.mil/production/1/af_a1/publication/afi34-1201/afi34-1201.pdf (24. december 2016).

--- 2017. *Memorandum for the distribution C ALMAJCOM-FOA-DRU/CC*. Dostopno prek: http://static.e-publishing.af.mil/production/1/af_a1/publication/afi36-2903/afi36-2903.pdf (13. maj 2017).

Department of the Navy. 2001. *Social Usage and Protocol Handbook*. Dostopno prek: <https://www.cmu.edu/nrotc/battalion/documents%20and%20directives/directives/1710.7a.pdf> (12. januar 2017).

--- 2003a. *Marine Corps drill and ceremonies manual*. Dostopno prek: http://navy.rotc.umich.edu/wp-content/uploads/2013/09/Marine_Drill_and_Ceremonies_Manual1.pdf (13. maj 2017).

--- 2003b. *Marine Corps Uniform Regulations*. Dostopno prek: <http://www.marines.mil/Portals/59/Publications/MCO%20P1020.34G%20W%20CH%201-5.pdf?ver=2012-10-11-163726-053> (24. maj 2017).

--- 2013. *United States Marine corps flag manual*. Dostopno prek: <http://www.marines.mil/Portals/59/MCO%2010520.3.pdf> (13. januar 2017).

Department of the Navy – Naval historical center. 2002. *Dining in/Dining out: A Navy Tradition*. Dostopno prek: http://www.navy.mil/navco/pages/ssp/reference/dining-in_out.pdf (11. april 2017).

Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Mednarodno_pravo/dunajska_konvencija_o_dipl_odnosih.pdf (14. avgust 2016).

Feltham, R. G. 1998. *Diplomatic handbook*. London in New York: Longman.

Freeman, Charles W. 1997. *The diplomats dictionary*. Washington: United States Institute of Peace Press.

French, Mary Mel. 2010. *United States Protocol: A guide to Official Diplomatic Etiquette*. Maryland: Rowan and Littlefield Publishers, Inc.

Gibbon, Edward. 2008. *The history of the Decline and Fall of the Roman Empire*. New York: Cosimo Classic.

Hamilton, Keith in Richard Langhorne. 1995. *The Practice of Diplomacy: Its evolution, theory and administration*. London in New York: Routledge.

Hickey, Robert. 2017. *How to Write The Names of Members Of the Armed Services on Invitations & How to Address Invitations To Members of The Armed Services*. Dostopno prek: http://www.formsofaddress.info/INV_Military.html (11. maj 2017).

Hlastec, Marko. 2009. *Primerjalna analiza gardnih enot oboroženih sil Republike Slovenije, Hrvaške, Srbije, BiH, Kosova, Črne Gore in Makedonije*. Specialistično delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Hribovšek, Aleksander. 2014. *Zastave in prapori Slovenske vojske*. Dostopno prek: http://www.grboslovje.si/novice/article_2014_1_28_0001.php (1. junij 2017).

Jazbec, Milan. 2009. *Osnove diplomacije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kovačič, Andrej. 2016. *Intervju: Podpolkovnik Marko Hlastec, poveljnik Enote za Protokol*. Dostopno prek: <http://www.varensvet.si/podpolkovnik-marko-hlastec-poveljnik-enote-za-protokol/> (22. maj 2017).

Lipužič, Jasna. 2008. *Diplomatski protokol: koncepti, metode, prakse*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Long, Patrick. 2016. *Military honour guards*. Dostopno prek: <https://www.thebalance.com/military-honor-guards-3343834> (12. april 2017).

Lucena José. 2015. *Rank and Seniority*. Dostopno prek: <http://ispdnetwork.org/2015/01/rank-and-seniority/> (18. januar 2017).

Made in USA. 2017a. *USMC Uniforms*. Dostopno prek: <http://www.uniforms-4u.com/c-usmc-uniforms-1080.aspx> (1. junij 2017).

--- 2017b. *Navy Uniforms*. Dostopno prek: <http://www.uniforms-4u.com/c-navy-complete-uniforms-1043.aspx> (1. junij 2017).

--- 2017c. *USAF Uniforms*. Dostopno prek: <http://www.uniforms-4u.com/c-air-force-uniforms-1077.aspx> (1. junij 2017).

--- 2017č. *Army Uniforms*. Dostopno prek: <http://www.uniforms-4u.com/c-army-uniforms-1076.aspx> (1. junij 2017).

Major Jo A. 1986. *Ball Protocol handbook – a guide for the base protocol officer*. Maxwell: Air university. Dostopno prek: <http://dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a168427.pdf> (2. januar 2017).

Marine parents.com. 2017. *Uniforms of the Marine Corps*. Dostopno prek: <http://www.marineparents.com/marinecorps/uniforms.asp> (11. maj 2017).

McCaffree, Mary Jane in Pauline Innis. 2002. *The Complete Handbook of Diplomatic, Official and Social Usage*. Washington D.C.: Devon Publishing Company, Inc.

Military.com. 2017a. *History of U.S. Army Uniforms*. Dostopno prek: <http://www.military.com/army/uniforms.html> (11. maj 2017).

--- 2017b. *History of the marine corps birthday celebration*. Dostopno prek: <http://www.military.com/marine-corps-birthday/history-of-the-marine-corps-birthday-celebration.html> (12. maj 2017).

--- 2017c. *Origins of the U.S. Navy flag*. Dostopno prek: <http://www.military.com/navy-birthday/origins-of-the-navy-flag.html> (22. maj 2017).

--- 2017č. *The origins of the Marine Corps*. Dostopno prek: <http://www.military.com/military-appreciation-month/origins-of-marine-corps-day.html> (13. maj 2017).

--- 2017d. *Histroy of the U.S. Army flag*. Dostopno prek: <http://www.military.com/army-birthday/history-army-flag.html> (22. maj 2017).

--- 2017e. *Marine Corps history: the Marine Corps flag*. Dostopno prek: <http://www.military.com/marine-corps-birthday/marine-corps-history-the-marine-flag.html> (22. maj 2017).

--- 2017f. *Army combat uniform*. Dostopno prek: <http://www.military.com/equipment/army-combat-uniform-acu> (1. junij 2017).

--- 2017g. *Marine Corps Combat Utility uniform*. Dostopno prek: <http://www.military.com/equipment/marine-corps-combat-utility-uniform> (1. junij 2017).

Military Wives. 2017a. *The receiving line*. Dostopno prek: <http://www.militarywives.com/index.php/protocol-mainmenu-264/air-force-protocol-mainmenu-298/the-receiving-line-mainmenu-321> (21. april 2017)

--- 2017b. *Customs, Courtesies, Air force protocol*. Dostopno prek: <http://www.militarywives.com/index.php/protocol-mainmenu-264/air-force-protocol-mainmenu-298/customs-courtesies-mainmenu-340> (11. maj 2017).

Ministrstvo za obrambo. 2017. *Slovenska vojska – struktura*. Dostopno prek: <http://www.slovenskavojska.si/struktura/> (11. maj 2017).

--- 2017a. *Čini in razredi*. Dostopno prek: <http://www.slovenskavojska.si/o-slovenski-vojski/cini-in-razredi/#c541> (26. maj 2017).

Nicolson, Sir Harold. 1988. *Diplomacy*. Washington D.C.: Institute for the study of diplomacy.

Petrič, Ernest. 2010. *Zunanja politika: osnove teorije in praksa*. Mengeš: Center za evropsko prihodnost.

Potemkin, V. P., ur. 1947. *Zgodovina diplomacije*, Prvi del. Ljubljana: DZS.

Powers, Rod. 2016. *U.S. Military 101. The »basics« of the United States Military*. Dostopno prek: <https://www.thebalance.com/u-s-military-101-3331988> (11. marec 2017).

Pravila službe v Slovenski vojski. Ur. l. RS 49/1996. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlid=199649&stevilka=2918> (26. maj 2017).

Protokol Republike Slovenije. 2017. *Ministrstvo za obrambo Protokolu Republike Slovenije podelilo Veliko plaketo*. Dostopno prek: <http://www.protokol.gov.si/si/fotogalerija/foto/article/280/1946/> (1. junij 2017).

Ragin, C. Charles. 2007. *Družboslovno raziskovanje – enostnost in raznolikost metode*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Roosen, William. 1980. Early Modern Diplomatic Ceremonial: A Systems Approach. *Journal of Modern History* 52: 452–476.

Royal W. Connell and William P. Mack. 2004. *Naval Ceremonies, Customs and Traditions*. Sixth edition. Annapolis, Maryland: Naval institute press.

Satow, Sir Ernest. 1979. *A guide to Diplomatic Practice*, 2nd ed. London: Longmans.

Simoniti, Iztok. 1994. Diplomatsko pravo. *Teorija in praksa* 31 (5–6). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 1995. Multilateralna diplomacija. *Teorija in praksa, posebna izdaja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Sklep o določitvi protokolarnih pravil. Ur. l. RS 56/2007. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=SKLE9256> (28. maj 2017).

Slovenska vojska. 2017a. *15. polk vojaškega letalstva*. Dostopno prek: <https://www.postanivojak.si/vec-o-sv/enote-slovenske-vojske/15-polk-vojaskega-letalstva> (26. maj 2017).

--- 2017b. *430. Mornariški divizion*. Dostopno prek: <https://www.postanivojak.si/vec-o-sv/enote-slovenske-vojske/430-mornariski-divizion> (25. maj 2017).

The enciclopaedia britannica. 2016. *The United States Army*. Dostopno prek: <https://www.britannica.com/topic/The-United-States-Army> (11. maj 2017).

The Military balance. 2013. London: Routledge for The International Institute for Strategic Studies.

U.S. Air forces. 2017. *History*. Dostopno prek: <https://www.airforce.com/mission/history> (23. maj 2017).

U.S. Air Force Auxiliary. 2017. *Significance of the Rubbles and Flourishes*. Dostopno prek: [http://capnhq.custhelp.com/app/answers/detail/a_id/449/~significance-of-the-number-of-ruffles-and-flourishes](http://capnhq.custhelp.com/app/answers/detail/a_id/449/~/significance-of-the-number-of-ruffles-and-flourishes) (29. maj 2017).

U.S. Army. 2017. *US Army Service Uniform*. Dostopno prek: <https://www.army.mil/asu/timeline.html> (11. maj 2017).

U.S. Armed forces overview. Dostopno prek: <http://www.military.com/join-armed-forces/us-military-overview.html> (11. marec 2017).

U.S. Marine Corps. 1921. *Marine Corps Order 47*. Dostopno prek: <http://www.quantico.usmc.mil/OPM/MCB/MCO%20No47%20-%20Lejeune%20Message.pdf> (2. junij 2017).

United States Navy. 2017. *US Navy Uniforms*. Dostopno prek: <http://www.public.navy.mil/bupers-npc/support/uniforms/Pages/default2.aspx> (18. april 2017).

USAFE Enlisted Heritage Gateway. 2017. *Air force uniform evolution and history*. Dostopno prek: <http://usafeenlistedheritage.org/history/uniforms/> (11. maj 2017).

Vukadinović, Radovan. 1995. *Diplomacija - strategija političnih pogajanj*. Ljubljana: Arah Consulting.

Žnidaršič, Milan. 2013. *Razvoj metod diplomatskega dela*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Wikipedia. 2017a. *Flags of the United States Armed Forces*. Dostopno prek: https://en.wikipedia.org/wiki/Flags_of_the_United_States_Armed_Forces (1. junij 2017).

--- 2017b. *Uniforms of the United States Navy*. Dostopno prek:
https://en.wikipedia.org/wiki/Uniforms_of_the_United_States_Navy (1. junij 2017).

--- 2017c. *Airman battle uniform*. Dostopno prek:
https://en.wikipedia.org/wiki/Airman_Battle_Uniform (1. junij 2017).

PRILOGA A: MARINE CORPS ORDER 47

MARINE CORPS ORDER
NO. 47 (SERIES 1921)
HEADQUARTERS
U.S. MARINE CORPS WASHINGTON,
NOVEMBER 1, 1921

759. THE FOLLOWING WILL BE READ TO THE COMMAND ON THE 10TH OF NOVEMBER, 1921, AND HEREAFTER ON THE 10TH OF NOVEMBER OF EVERY YEAR. SHOULD THE ORDER NOT BE RECEIVED BY THE 10TH OF NOVEMBER, 1921, IT WILL BE READ UPON RECEIPT.

(1) ON NOVEMBER 10, 1775, A CORPS OF MARINES WAS CREATED BY A RESOLUTION OF CONTINENTAL CONGRESS. SINCE THAT DATE MANY THOUSAND MEN HAVE BORNE THE NAME "MARINE". IN MEMORY OF THEM IT IS FITTING THAT WE WHO ARE MARINES SHOULD COMMEMORATE THE BIRTHDAY OF OUR CORPS BY CALLING TO MIND THE GLORIES OF ITS LONG AND ILLUSTRIOUS HISTORY.

(2) THE RECORD OF OUR CORPS IS ONE WHICH WILL BEAR COMPARISON WITH THAT OF THE MOST FAMOUS MILITARY ORGANIZATIONS IN THE WORLD'S HISTORY. DURING 90 OF THE 146 YEARS OF ITS EXISTENCE THE MARINE CORPS HAS BEEN IN ACTION AGAINST THE NATION'S FOES. FROM THE BATTLE OF TRENTON TO THE ARGONNE, MARINES HAVE WON FOREMOST HONORS IN WAR, AND IN THE LONG ERAS OF TRANQUILITY AT HOME, GENERATION AFTER GENERATION OF MARINES HAVE GROWN GRAY IN WAR IN BOTH HEMISPHERES AND IN EVERY CORNER OF THE SEVEN SEAS, THAT OUR COUNTRY AND ITS CITIZENS MIGHT ENJOY PEACE AND SECURITY.

(3) IN EVERY BATTLE AND SKIRMISH SINCE THE BIRTH OF OUR CORPS, MARINES HAVE ACQUITTED THEMSELVES WITH THE GREATEST DISTINCTION, WINNING NEW HONORS ON EACH OCCASION UNTIL THE TERM "MARINE" HAS COME TO SIGNIFY ALL THAT IS HIGHEST IN MILITARY EFFICIENCY AND SOLDIERLY VIRTUE.

(4) THIS HIGH NAME OF DISTINCTION AND SOLDIERLY REPUTE WE WHO ARE MARINES TODAY HAVE RECEIVED FROM THOSE WHO PRECEDED US IN THE CORPS. WITH IT WE HAVE ALSO RECEIVED FROM THEM THE ETERNAL SPIRIT WHICH HAS ANIMATED OUR CORPS FROM GENERATION TO GENERATION AND HAS BEEN THE DISTINGUISHING MARK OF THE MARINES IN EVERY AGE. SO LONG AS THAT SPIRIT CONTINUES TO FLOURISH MARINES WILL BE FOUND EQUAL TO EVERY EMERGENCY IN THE FUTURE AS THEY HAVE BEEN IN THE PAST, AND THE MEN OF OUR NATION

WILL REGARD US AS WORTHY SUCCESSORS TO THE LONG LINE OF ILLUSTRIOUS MEN WHO HAVE SERVED AS "SOLDIERS OF THE SEA" SINCE THE FOUNDING OF THE CORPS.

JOHN A. LEJEUNE,
MAJOR GENERAL
COMMANDANT
75705--21

Vir: US Marine Corps (1921).